

Klein in de **GROOTE** **OORLOG**

inspiratiegids voor het 4de, 5de en 6de leerjaar

2014-18
100 jaar Grote Oorlog

Voorwoord

Op 4 augustus 1914 viel het Duitse leger België binnen. Het begin van de vier jaar durende Grote Oorlog die zich niet enkel afspeelde in de met modder gevulde loopgraven, maar ook een zware impact had op het dagelijks leven in Vlaams-Brabant. De komende periode staan er daarom ook in Vlaams-Brabant heel wat herdenkingsactiviteiten op het programma.

Heel wat scholen willen werken rond de Grote Oorlog en zijn hiervoor op zoek naar inspiratie. Met deze inspiratiegids wil de provincie Vlaams-Brabant leerkrachten van het basisonderwijs (2de en 3de graad) helpen om de Grote Oorlog een plaats te geven in de klas. In de gids vind je tientallen lesideeën om je leerlingen een kijk te geven op het leven tijdens de Grote Oorlog. In de lesideeën worden heel wat linken gelegd met de schoolomgeving, de familiegeschiedenis van leerlingen, de wereld van lokale erfgoedactoren (archief, heemkundige kring, erfgoedcel, ...) en de maatschappelijke actualiteit.

De titel van het boek werd bedacht door de leerlingen van het 6e leerjaar van de vrije basisschool Pastoor Dergent in Gelrode. Hun voorstel werd uit vele inzendingen geselecteerd.

We hopen van harte dat deze gids je inspireert om, niet enkel dit jaar maar ook de komende jaren in je klas en school op een vernieuwende manier rond de Grote Oorlog te werken.

Tom Dehaene,
gedeputeerde voor cultuur

COLOFON

Samenstelling en redactie van dit boek: Els Salembier en Nicolas Mazeure, Provincie Vlaams-Brabant, Dienst cultuur.
Met dank aan: Kim Baeten, Pol Brems, Peggy Geeraerts, Emilie Kinnaer, Greta Muylaert, Evy Pelsmaekers, Jo Van Dessel, Evelien Vanhelmont, Bernadette Van Hissenhoven, Kris Vercammen, Conny Wille, Sofie Viaene, de Erfgoedcel Leuven en de Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei voor de zinvolle feedback. Dank aan André Delsaerd, Gaby Wittcockx en Bernadette Matthijs voor het relaas van Clementine de Leender.
Titel: Vrije basisschool Pastoor Dergent uit Gelrode - Aarschot.
Vormgeving: communicatiedienst provincie Vlaams-Brabant.
Illustraties: Chris Vandendriessche alias CASTOR.
Foto's: Collectie Jean en Isabelle Rigaux (fotograaf Louis Rigaux), beeldmateriaal collectiedag WOI Aarschot, Erfgoed site Tienen, Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei, Stad Leuven, Museum van het Belgisch trekpaard.
Verantwoordelijke uitgever: Provincie Vlaams-Brabant, Provincieplein 1, 3010 Leuven.
Wettelijk depotnummer: D/2014/8495/04
Druk: drukkerij Steylaerts - Biotop - 800 exemplaren

Inhoudstafel

Deel 1: WOI, historisch bekeken door een Vlaams-Brabantse bril	6
De soldaten komen	8
Brandende boeken in Leuven	10
Aarschot in puin	12
In de loopgraven aan het front	14
Nieuwe technieken, nieuwe wapens	16
Mannen in uniform	18
Het kerstbestand	20
Geheime codes	22
Cher Ami, de oorlogspostduif	24
Het einde van de oorlog	26
Deel 2: Leven in oorlog	28
Op de vlucht	30
Liefste dagboek	32
"Mijn lieve Berthe": brieven van het front	34
Berichten aan de bevolking	36
Aan tafel!	38
Mag ik buiten spelen?	40
Afscheid nemen	42
"Waar ik woon, is het oorlog": oorlog vandaag.	44
Deel 3. Bronnen in je schoolbuurt	46
Op fotozoektocht in je gemeente	48
Klim in je stamboom	49
Als stenen konden spreken	50
Aan de slag met boeken	52
Maak je eigen archief	54
Lees het in de krant	55
Foto's als bron	56
Propaganda	58
Spotprenten en cartoons	60
Deel 4. Extra muros in Vlaams-Brabant	62
Belevingscentrum Tildonk	64
De Brabantse Kouters	64
Fietsroute	65
De Martelaarsteden: Leuven en Aarschot	65
Bibliotheektoeren Leuven	65
Rondleiding 'Leuven Brandt'	65
Het Stedelijk Museum van Aarschot	66
Pajottenland en Zennevallei	66
EXTRA BIJLAGE: Oorlogsjaren van een 13-jarig meisje (Clementine de Leender, Aarschot)	68

Inleiding

Misschien maak je op dit moment plannen om in jouw klas of school te werken rond de Grote Oorlog en ben je op zoek naar inspiratie? **Dan hebben we goed nieuws voor jou. Deze inspiratiegids helpt je namelijk om de Grote Oorlog een plaats te geven in je klas.**

Het doel van de inspiratiegids?

Het doel van de inspiratiegids ligt niet in het overdragen van gedetailleerde historische kennis over WOI, maar wel in het aanwenden van erfgoed,

enerzijds als middel: gebruikmaken van de historische omgeving als bron om de vaardigheden, kennis en inzichten van de leerlingen te versterken op een waaier aan domeinen, gaande van taalbeheersing en wiskunde over muzische vorming tot burgerzin, ICT en leren leren;

anderzijds als doel: versterken van competenties, kennis en inzichten met betrekking tot relictten uit het verleden om het historisch besef van leerlingen te vergroten aangaande het leven tijdens de Grote Oorlog.

De lesideeën sluiten aan bij de interesses van de leerlingen, hun ontwikkelingsniveau en de te bereiken eindtermen voor diverse leergebieden. We stellen een gemakkelijke uitvoerbaarheid en praktische haalbaarheid voor leerkrachten voorop en willen een diversiteit in opdrachten en leermogelijkheden bieden voor de leerlingen.

Aan de slag

Deze inspiratiegids is geen handboek met een stappenplan dat je van A tot Z dient te volgen. Neen, de gids heeft tot doel je een keuzemenu van vernieuwende ideeën aan te bieden. Je kiest zelf op basis van wat jouw leerlingen interesseert, wat als nuttige aanvulling dient op de handboeken die je gebruikt, wat het beste aansluit bij het niveau van je leerlingen, wat binnen jouw school een aandachtspunt is, ...

Kies je ervoor om gedurende één week in alle lessen rond WOI aan de slag te gaan? Dat kan, want in deze gids vind je zeker voldoende materiaal om jouw lessen gedurende een volledige week aan de Grote Oorlog te linken. Voorzie je liever wekelijks één uur-

tje waarin je stilstaat bij de Grote Oorlog, of verkies je om maandelijks op een vaste dag met je leerlingen te grasduinen in het thema? Allemaal mogelijk, ... want het boek biedt heel wat inspiratie om binnen je klas aan de slag te gaan maar ook om er met je leerlingen op uit te trekken,

In de gids vind je vier grote hoofdstukken terug:

- 1 WOI historisch bekeken, door een Vlaams-Brabantse bril
- 2 Leven in oorlog
- 3 Bronnen in de schoolbuurt
- 4 Extra muros in Vlaams-Brabant

Voor een evenwichtig programma snuister je het best in elk van de hoofdstukken, want we vinden het even belangrijk om naast het historische en militaire verhaal van WOI ook bij het dagelijkse leven in bezet gebied stil te staan. We hopen bovendien dat je daarnaast ook tijd vrij maakt voor één of meerdere activiteiten waarin je aan bronnenonderzoek doet of waarbij je de principes van omgevingsonderwijs hanteert.

In lijn met de Toetssteen '14-'18

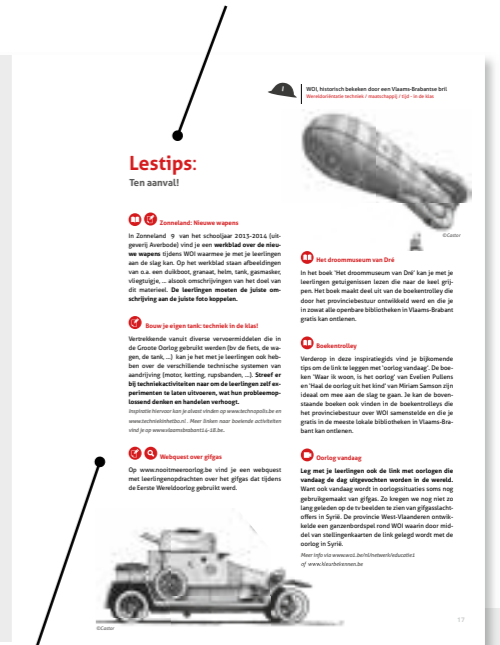
De provincie West-Vlaanderen ontwikkelde samen met het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie de Toetssteen '14-'18. De Toetssteen wijst erop dat het verhaal van de Grote Oorlog ook een verhaal met een duidelijke vredesboodschap zou moeten zijn en dat dit alleen maar kan vanuit een verantwoord herinnering die steunt op: (1) kennis en inzicht, (2) empathie en verbondenheid en (3) reflectie en actie. Door middel van ideeën, kansen, valkuilen en concrete projecten biedt de Toetssteen '14-'18 ondersteuning aan al wie een project rond de Grote Oorlog wenst op te zetten. Ook bij de opmaak van deze inspiratiegids werd de Toetssteen als leidraad gebruikt. De vele lesactiviteiten die je in de inspiratiegids vindt, liggen dan ook in lijn met de doelstelling van de Toetssteen '14-'18. Meer weten? Sofie.Viaene@west-vlaanderen.be.

Hoe deze gids gebruiken

Elk thema kaderen we met wat achtergrondinfo die zowel u en de leerlingen meer info kan geven

Lestips met tal van activiteiten of ideeën die je samen met de klas kan uitvoeren

Elk type idee/activiteit kan je makkelijk herkennen aan het bijhorende symbool

Legende

Bezoek locatie museum / tentoonstelling

Geluidsfragment / Opname

Fietstocht

Meer inspiratie

(Fragment) boek

Interview / Groepsgesprek

Filmfragment / Reportage

Opzoeken internet

Foto's / Beelden

Doe-opdracht

Hoofstuk I

WO I bekeken door een
Vlaams-Brabantse bril

Duitse ulanen (verkenningstroepen) nemen positie in op de markt van Overijse (augustus 1914).

De soldaten komen!

Honderd jaar geleden brak de Grote Oorlog uit. Waarom hij die naam kreeg? Omdat hij zo anders was dan alle vorige oorlogen. Niet enkel het aantal slachtoffers was groter dan ooit tevoren. Ook de schaal waarop de oorlog werd uitgevochten, was nooit gezien. En ook al was het een oorlog tussen Europese landen, alle continenten waren betrokken. Het was echt een 'wereldoorlog'. Er vochten mensen uit de hele wereld mee, want Frankrijk en Groot-Brittannië bezaten in die tijd heel wat kolonies. Uit die kolonies kwamen veel Afrikanen, Aziaten, Australiërs e.a. meevechten voor hun 'moederland'.

Hoe het allemaal begon? Op 28 juni 1914 werd in Sarajevo de Oostenrijkse kroonprins vermoord. Oostenrijk-Hongarije was toen nog een groot keizerrijk en het wilde Servië een lesje leren en greep het incident aan om zijn invloed in Servië en de Balkanregio te versterken. Oostenrijk rekende daarbij op steun van zijn Duitse bondgenoot. Rusland steunde de Serviërs en Frankrijk koos partij tegen Duitsland, en dus voor de Russen. Overal bleken troepen in beweging te komen.

De Eerste Wereldoorlog begon voor België op 4 augustus 1914. Twee dagen eerder, op 2 augustus, had Duitsland van België een vrije doortocht naar Parijs geëist. Als het Duitse leger ongehinderd over Belgisch grondgebied mocht marcheren, zou het de Belgen zelf ongemoeid laten. De Belgische regering verwierp het ultimatum op 3 augustus. Een dag later vielen de Duitse troepen het land binnen.

Lestips:

Een blik op het oorlogsverleden van Vlaams-Brabant

Belevingscentrum Tildonk

Ga met je klas langs in het Ursulinenklooster in Tildonk. Daar is een belevingscentrum over de Eerste Wereldoorlog. Het benadert niet enkel de militaire geschiedenis maar ook de dagelijkse geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog in Vlaams-Brabant.

Meer info www.vlaamsbrabant14-18.be

Grote Oorlog in Vlaams-Brabant

Het boek 'Grote Oorlog in Vlaams-Brabant' vertelt wat de Grote Oorlog in en voor Vlaams-Brabant betekende. In het Documentatiecentrum van Vlaams-Brabant kan je nog meer informatie vinden.

Meer info www.vlaamsbrabant14-18.be

Fietstocht: Fietsen doorheen WOI

Neem je leerlingen mee op een fietstocht waarbij ze heel wat opsteken over de oorlog. Er werden namelijk twee fietsroutes ontwikkeld aan de Gete en de Dijle, langs de oude oorlogslinie in Oost-Brabant. Deze routes volgen het bestaande fietsknooppuntennetwerk. Onderweg passeer je langs informatieve buitenpanelen. Ook in de Brabantse Kouters is er zo'n fietstocht.

Meer info www.vlaamsbrabant14-18.be

www.toenlevenoverlevenwas.be

'14-18 dit is onze geschiedenis!'

Het Legermuseum brengt de tentoonstelling '14-18, dit is onze geschiedenis!'. De tentoonstelling loopt van 26 februari 2014 tot 26 april 2015. Een pedagogisch dossier wordt ter beschikking gesteld van de leerlingen en de leerkrachten.

Download pedagogisch dossier www.expo14-18.be

In Vlaamse Velden

Ook de tv-serie in Vlaamse Velden geeft je een beeld van hoe het Duitse leger doorheen België oprukte. De serie vertelt in 10 afleveringen het verhaal van de Gentse familie Boesman die probeert te overleven tijdens de Eerste Wereldoorlog. Alhoewel feit en fictie door elkaar lopen geeft deze serie een bevattelijk beeld van de oorlog, een deel van de serie werd bovendien opgenomen in Tildonk.

Meer info www.invlaamsevelden.be

De oorlog in beeld en geluid

Op www.schooltv.nl/beeldbank vind je een korte reportage die op een bevattelijke wijze de start van de Eerste Wereldoorlog schetst.

Op www.cobra.be/cm/cobra/projecten/wereldoorlog-1 kan je doorklikken naar heel wat tentoonstellingen en boeken over de Grote Oorlog.

Ruïne universiteitsbibliotheek Leuven (augustus 1914)

Brandende boeken

Het Duitse leger had niet gerekend op enige noemenswaardige weerstand van het Belgische leger. Toch wist het Belgische leger de opmars van de Duitsers met enkele weken te vertragen. De Duitse troepen geraakten geïrriteerd en zenuwachtig. Wat volgde, was een gruweltocht vol plunderingen, vele burger-slachtoffers en vernietigingen van eeuwenoud erfgoed. Vooral Aarschot, Dendermonde, Leuven, Andenne, Dinant, Sambreville en Visé moesten het ontgelden. Alle zeven waren ze slachtoffer van deportaties en terreur ten opzichte van de burgerbevolking en van verwoestingen van woonhuizen en cultureel erfgoed. Ze worden dan ook terecht 'Martelaarsteden' genoemd. Toch waren er ook vele dorpen die verhoudingsgewijs heel wat burger-slachtoffers hadden.

Duitse troepen waren al op 19 augustus 1914 binnengetrokken in Leuven. De eerste dagen bleef het relatief rustig, maar op 25 augustus startten de Duitse troepen met het systematisch plunderen en in brand steken van de stad. Aanleiding daarvoor was een vermeende aanval van de Leuvense bevolking op de Duitse bezetter.

Later zou blijken dat de Duitse troepen zelf verantwoordelijk waren voor het misverstand.

Drie dagen lang heerste in Leuven een terreurbewind. Burgers werden geëxecuteerd, huizen geplunderd en het centrum werd in brand gestoken. Meer dan 200 burgers werden omgebracht en nog eens honderden gedeporteerd. Na drie dagen brand waren ruim 1100 panden verwoest. Het stadhuis bleef gevrijwaard, want daar had de Duitse bevelhebber zijn intrek genomen. In de nacht van 25 op 26 augustus 1914 staken Duitse troepen de toenmalige universiteitsbibliotheek in de Naamsestraat in brand. 300.000 boeken gingen in vlammen op. Door de verlaten straten vlogen half verbrande bladzijden tot in de weilanden buiten de stad. Heel de geallieerde wereld was ontzet.

Lestips:

De Brand in Leuven

Bibliotheekstoren Ladeuzeplein, Leuven

De Bibliotheekstoren van de Universiteitsbibliotheek op het Ladeuzeplein in Leuven is sinds kort permanent toegankelijk voor publiek. Per verdieping krijg je een stukje geschiedenis mee: over de brand van Leuven in 1914, over de periode 1914-1928, de wederopbouw 1921-1928, de brand van de bibliotheek in 1940 en over de vredesbeiaard in 1928. Groepsbezoek is mogelijk op dinsdag- of donderdagvoormiddag (3 weken op voorhand te reserveren).

Meer info www.bibliotheekstoren.be

Rondleiding 'Leuven brandt'

Tijdens deze wandeling kom je alles te weten over de brand in Leuven en wat er in de dagen en weken daarop gebeurde in de stad.

Praktische info: Toerisme Leuven, tel. 016 27 22 76 - visit@leuven.be. Reservering ten laatste 3 weken vooraf.

 Via You Tube kan je een aantal beeldfragmenten en reportages bekijken die een duidelijk beeld geven van de omvang van de verwoestingen in Leuven.

- Leuven, verwoest door de Duitsers in 1914
- De oorlog van 14-18 en de bibliotheek van Leuven
- Heropbouw Leuven na 1914

De allerlaatste getuigen van WOI

In dit programma vertelt Maria Dewit hoe Duitse troepen in Leuven onschuldige burgers doodschoten. Maria was één van de laatste Leuvenaars die Leon Schreurs in levende lijve zagen, voordat deze 'laatste verdediger van Leuven' onder een Duitse kogelregen neerzeeg. Het boek 'De allerlaatste getuigen van WOI' dat naar aanleiding van dit tv-programma gemaakt werd, maakt deel uit van de WOI-boeken-trolley die samengesteld werd en die je in zowat alle openbare bibliotheken van Vlaams-Brabant gratis kan lenen. (zie p.52)

Bekijk de volledige reportage via www.deredactie.be

Doe-opdracht: samen met de klas!

Bekijk met je lokale bibliotheek of je samen een project kan uitwerken rond de brand van de Universiteitsbibliotheek.

Bijvoorbeeld: Een tekenwedstrijd waarbij de winnende tekeningen een plek krijgen in de leeszaal kan een idee zijn. Maar wellicht kom je samen met de jeugdmedewerker van je lokale bib tot andere boeiende ideeën.

Of vraag je leerlingen om de straat op te gaan en door straatinterviews na te gaan wat de mensen nog weten van wat er zich in 1914 in Leuven afspeelde. Voorzie in de les Nederlands tijd om de vragen voor te bereiden en de neerslag achteraf te maken.

Tot welke resultaten komen de leerlingen na de bevraging? Weten veel mensen nog iets over de brand en verwoestingen, of niet? Is het volgens de leerlingen belangrijk dat mensen zich dit nog herinneren? Waarom? Misschien willen je leerlingen wel een project uitwerken om dit verleden opnieuw in herinnering te brengen?

Verwoeste school in Aarschot.

Aarschot in puin

Hoewel de Eerst Wereldoorlog veelal geassocieerd wordt met de strijd aan de IJzer, is er ook in Vlaams-Brabant stevig strijd geleverd. De gevechten in deze provincie, vooral die aan de Gete en aan de Dijle, hebben de nodige tijd gegeven aan de geallieerden om zich achter de IJzer te organiseren. De Duitsers hadden dit verzet niet verwacht en hebben zich op de burgerbevolking geworpen. De represailles in Leuven en Aarschot behoren tot de bloedigste uit de Eerste Wereldoorlog.

De Duitsers schoten op 19 en 20 augustus 1914 in Aarschot ca. 170 onschuldige burgers dood, ze plunderden en verwoestten gedurende drie dagen en nachten ook systematisch een groot deel van het stadscentrum. In totaal werden honderden woningen volledig vernield of zwaar beschadigd. Dat betekende dat meer dan 2.000 inwoners van de stad dakloos waren. Honderden burgers uit Aarschot vluchtten naar het buitenland (naar het neutrale Nederland, naar Frankrijk en naar Groot-Brittannië) en keerden pas na de oorlog.

Aanleiding voor de wrede daden was het feit dat op 19 augustus de Duitse Kolonel Stenger op een balkon op de Grote Markt in Aarschot dodelijk getroffen werd door een kogel van een onbekende schutter. Volgens de Duitse autoriteiten werden de kogels door burgers afgeschoten, maar later werd het voorval verklaard als een wraakactie van een aantal ontevreden Duitse militairen tegen hun eigen bevelvoerder.

Belgische vluchtelingen

Lestips:

Clementine. Oorlogsjaren van een dertienjarig meisje uit Aarschot

“Ik was 13 jaar. In de vroege morgen rond zeven uur werden wij allen opgeschrikt door kanongebulder. Spoedig was iedereen op straat. Wat was er aan de hand? De klokken begonnen te luiden! Oorlog was uitgebroken; met al zijn geweld en wrede daden. Na een geweldige veldslag te hebben geleverd in Ourodenberg, trokken onze soldaten door de Kortstraat richting Leuven. De kogels vlogen over de hoofden. Ik zag een soldaat, gewond in de arm. (...) Moeder zei: “Kinderen, maakt elk een pakje klaar voor ‘t geval wij moeten gaan vluchten”. Daarbij sprak ze elk van ons toe. “Je kunt nooit weten dat we uit elkaar gerukt worden”, zei ze nog.

Het verhaal van Clementine

Clementine De Leender woonde in Aarschot. Via haar dochter en kleindochter ontvingen we het relaas van Clementine tijdens de Grote Oorlog. Clementine zorgde ervoor dat haar verhaal op papier gezet werd.

Het 40 pagina's tellend verhaal geeft je een beklijvend beeld van hoe een jong meisje de inval van de Duitsers in Aarschot ervaren heeft, hoe ze op de vlucht is moeten slaan, via o.a. Westerlo, Poppel, Bassevelde en Oostende om uiteindelijk in Groot-Brittannië terecht te komen. In haar verhaal lees je hoe zij, haar zussen en moeder pas maanden na de inval door de Duitsers in Aarschot te weten kwamen dat haar vader, net zoals vele andere mannen in Aarschot, in augustus omgebracht was, en hoe ze toch de moed vonden om als vluchteling een nieuw leven op te bouwen.

Je vindt het beklijvende verhaal van Clementine integraal als bijlage bij deze inspiratiegids. De eenvoudig geschreven tekst is ideaal bronnenmateriaal om samen met je leerlingen mee aan de slag te gaan.

In de loopgraven aan het front

Het Duitse leger was te sterk voor onze Belgische soldaten. De Duitse soldaten veroverden bijna heel België, op een klein hoekje in het westen van ons land na. Daar, in de westhoek achter de IJzer, verzamelden duizenden soldaten om het Duitse leger halt te houden. Het waren bloedige gevechten want het Duitse leger bleef aanvallen. Maar de Belgen bleken sterker dan gedacht, en ze kregen hulp van o.a. Franse en Engelse soldaten. Op 29 oktober 1914 gebeurde er iets belangrijks. Toen werden de sluizen van het kanaal Nieuwpoort-Veurne geopend. De hele IJzervlakte overstroomde. Het zeewater stroomde recht naar de Duitsers toe. De Duitse troepen moesten zich terugtrekken. Met als gevolg dat de Duitsers aan de ene kant en de geallieerden aan de andere kant van het water zaten. Gedurende vier jaar werd de grote kunstmatige zee van dertien bij zes kilometer in stand gehouden.

Zo begon de stellingenoorlog, waarbij de twee kampen nauwelijks nog vooruit kwamen. De troepen bleven uiteraard niet in open veld tegenover elkaar staan. Neen, de soldaten maakten greppels van ongeveer een meter breed waarin ze konden schuilen voor kogels en granaten: de loopgraven. Ze versterkten de wanden met hout of zandzakjes. Het was er drassig. Als het regende, stonden de soldaten soms tot hun knieën in het water.

In het niemandsland, het gebied tussen de loopgraven van de twee vijandelijke partijen, was het afschuwelijk. Je had er niet alleen de modder, maar ook putten van bommen en granaten en prikkeldraad waarin je vast kon geraken. Veel soldaten werden ziek van ellende en ontbering. Velen vonden in de loopgraven dan ook de dood.

©Castor

Lestips:

Een oorlog tussen de loopgraven

De Loopgraven

Jerome Seynhaeve, een jongeman uit Koolskamp, liet een zeer uitgebreid dagboek na, waarin hij zijn leven tijdens de oorlog zorgvuldig neerpende (en dat van zijn broer René en zijn neef André Alliet).

Dit dagboek is de rode draad doorheen het pakket dat de provincie West-Vlaanderen voor het lager onderwijs ontwikkelde. Jerome neemt de leerlingen mee op sleeptouw aan de hand van de verschillende thema's die in zijn dagboek naar voren komen: vluchten, leven bij een gastfamilie in Frankrijk, rekrutering, loopgraven, dieren, verwondingen, ... Hieraan worden verschillende verwerkingssuggesties gekoppeld. Bepaalde dagboekfragmenten geven een duidelijk beeld van het leven in de loopgraven. Je vindt er onder andere lessuggesties om samen met je leerlingen een maquette te maken van de loopgraven en passerellen die Jerome omschrijft. De dagboekfragmenten werden ook ingelezen.

Al het materiaal kan je raadplegen op www.nooitmeeroorlog.be.

De provincie West-Vlaanderen ontwikkelde ook een ganzenbordspel waarbij je aan de hand van de dagboekfragmenten van Jerome inzicht krijgt in het soldatenleven in de loopgraven.

Ganzenbord gratis downloaden via www.wo1.be/nl/netwerk/educatie1. Ook de spelregels en bijkomende info voor de leerkracht vind je er terug.

Menenpoort - Ieper

The Last Post

Duizenden soldaten sneuvelden in de loopgraven aan het front. Om deze gesneuvelden te herdenken vindt in Ieper nog dagelijks een eerbetoon plaats: the Last Post. Dit stuk wordt elke avond om 20 uur onder de Menenpoort door de klaroeners van de Ieperse brandweer uitgevoerd ter ere van de soldaten van het toenmalige Britse Rijk en van de geallieerden die in de 'Ypres Salient' gesneuveld zijn.

Op de wanden van de Menenpoort staan de namen van alle Britse soldaten die vermist zijn. Soldaten die nooit werden teruggevonden. Het zijn er bijna 55.000.

Wie kent The Last Post?

Ga na bij je leerlingen wie al ooit over The Last Post hoorde vertellen. Wat weet men hierover? Misschien woonde één van de leerlingen de ceremonie al wel eens bij? Geef je leerlingen de opdracht om op het web op zoek te gaan naar een geluids- of beeldfragment.

Nieuwe technieken, nieuwe wapens

Oorlogen zijn in de geschiedenis steevast periodes van technologische vooruitgang geweest. Toen de oorlog in 1914 kwam vast te zitten in de modder van de loopgraven, werd druk nagedacht. Men ging op zoek naar nieuwe wapens waarmee men de vijand kon verslaan.

Op 22 april 1915 gebruikten de Duitsers ter hoogte van Steenstrate, tussen Diksmuide en Ieper, voor het eerst gifgas. Een wolk dreef langzaam naar de geallieerde soldaten. Soldaten en burgers sloegen op de vlucht, maar velen hadden het gas reeds ingeademd en stierven korte tijd later. Fritz Haber was de chemicus uit Duitsland die het chloorgas ontwikkelde. Het gifgas maakte heel wat slachtoffers en was een uiterst gruwelijk wapen dat zowel burgers als soldaten raakte. Dankzij het gebruik van gasmaskers konden heel wat soldaten toch de aanvallen met gifgas overleven.

Op 15 september 1916 werd tijdens de Slag aan de Somme de militaire geschiedenis definitief veranderd door de introductie van een gepantserd voertuig op rupsbanden en voorzien van geschut. Zijn officiële naam was oorspronkelijk 'landship', maar het voertuig werd om redenen van geheimhouding tank genoemd en die naam is gebleven. In vergelijking met een gewoon gepantserd militair voertuig op wielen, wordt een tank met rupsbanden aangedreven via een ketting en niet via tandwielen, zoals bij een fiets. Een ideaal aangrijpingspunt dus voor een les over techniek.

Lestips:

Ten aanval!

Zonneland: nieuwe wapens

In Zonneland 9 van het schooljaar 2013-2014 (uitgeverij Averbode) vind je een **werkblad over de nieuwe wapens** tijdens WOI waarmee je met je leerlingen aan de slag kan. Op het werkblad staan afbeeldingen van o.a. een duikboot, granaat, helm, tank, gasmasker, vliegtuigje, ... alsook omschrijvingen van het doel van dit materieel. **De leerlingen moeten de juiste omschrijving aan de juiste foto koppelen.**

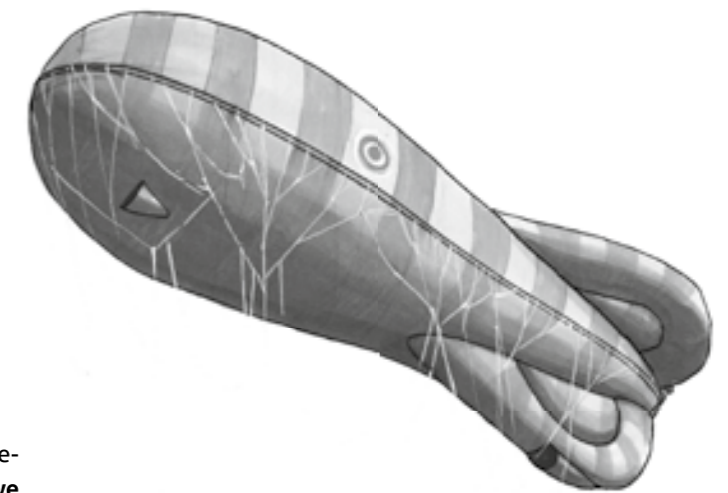
Bouw je eigen tank: techniek in de klas!

Vertrekkende vanuit diverse vervoermiddelen die in de Grote Oorlog gebruikt werden (de fiets, de wagen, de tank, ...) kan je het met je leerlingen ook hebben over de verschillende technische systemen van aandrijving (motor, ketting, rupsbanden, ...). **Streef er bij techniekactiviteiten naar om de leerlingen zelf experimenten te laten uitvoeren, wat hun probleemoplossend denken en handelen verhoogt.**

Inspiratie hiervoor kan je alvast vinden op www.technopolis.be en www.techniekinhetbo.nl. Meer linken naar boeiende activiteiten vind je op www.vlaamsbrabant14-18.be

Webquest over gifgas

Op www.nooitmeer oorlog.be vind je een webquest met leerlingenopdrachten over het gifgas dat tijdens de Eerste Wereldoorlog gebruikt werd.

©Castor

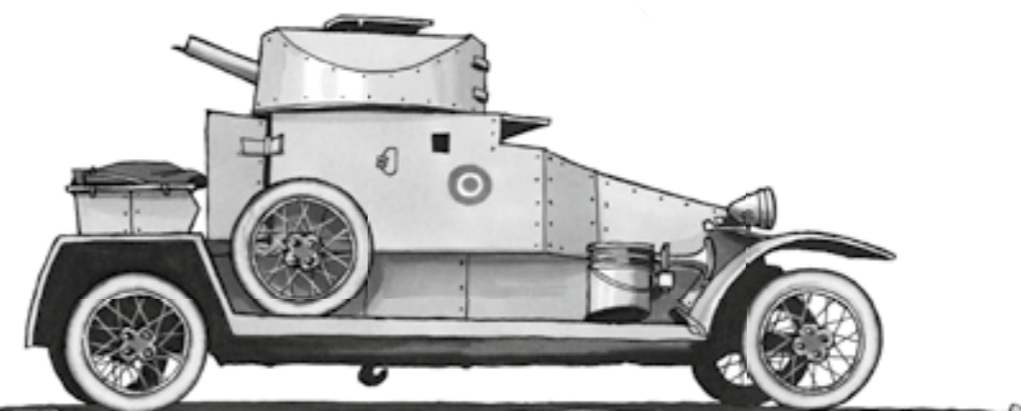
Het droommuseum van Dré

In het boek 'Het droommuseum van Dré' kan je met je leerlingen getuigenissen lezen, over gifgas, die je naar de keel grijpen. Het boek maakt deel uit van de boekentrolley die door het provinciebestuur ontwikkeld werd en die je in zowat alle openbare bibliotheken in Vlaams-Brabant gratis kan ontlene. (zie p 52)

Oorlog vandaag

Leg met je leerlingen ook de link met oorlogen die vandaag de dag uitgevochten worden in de wereld. Want ook vandaag wordt in oorlogssituaties soms nog gebruikgemaakt van gifgas. Zo kregen we nog niet zo lang geleden op de tv beelden te zien van gifgasslachtoffers in Syrië. De provincie West-Vlaanderen ontwikkelde een ganzenbordspel rond WOI waarin door middel van stellingenkaarten de link gelegd wordt met de oorlog in Syrië.

Meer info via www.wo1.be/nl/netwerk/educatie1 of www.kleurbekennen.be

©Castor

Lestips:

De kleren maken de man

Algerijnse troepen in Woesten (september 2015)

Het droommuseum van Dré

In het boek 'Het droommuseum van Dré' gaat één van de hoofdstukken over uniformen. Daar vind je diverse citaten van soldaten waaruit blijkt dat ze lang niet altijd akkoord gingen met het uniform dat ze dienden te dragen. Het droommuseum van Dré maakt deel uit van de boekentrolleys die je in zowat alle lokale bibliotheken in Vlaams-Brabant gratis kan lenen. (zie p 52)

Doe-opdracht: wie droeg wat?

Ga op zoek naar een overzicht van de uniformen die de verschillende nationaliteiten droegen. Je ziet niet enkel de verschillen tussen de landen, maar ook de verschillen in uniform tussen een generaal, een soldaat te paard of een soldaat veldartillerie.

Bekijk samen met de leerlingen de verschillende uniformen en laat ze raden welke nationaliteit ze hebben. Welk uniform vinden zij het mooist? Vraag je leerlingen waarom er volgens hen voor één zelfde land toch nog verschillende uniformen zijn. Welk uniform lijkt hen het meest functioneel? Wat is het verschil met de legeruniformen die men vandaag kent?

Meer info www.forumeerstewereldoorlog.nl

Doe-opdracht: gepakt en gezakt!

Vraag aan je leerlingen wat soldaten volgens hen allemaal moesten meenemen naar het front. Maak hiervan een lijstje. Wat zouden de leerlingen zelf meenemen? Vergelijk dit met wat soldaten in WOI in realiteit dienden mee te nemen. In Zonneland 9 van de jaargang 2013-2014 vind je een overzicht van wat je, volgens Brits soldaat Elmer Cotton (1915), allemaal moest meezeulen naar het front.

Laat je leerlingen opzoeken wat jodium is. Waarom moest een soldaat dit bij zich hebben? En waarom was een schop een belangrijk overlevingsmiddel aan het front? En een gasmasker?

Meenemen naar het front

1 paar laarzen	1 flesje jodium
1 paar bretels	1 waterdicht zeil
1 uniformpet	1 wollen vest (winter)
1 onderbroek	1 eetbakje met deksel
1 uniformbroek	1 geweer
1 jas	1 flesje met olie
verbandset	1 bajonet met schede
1 zakboekje	1 kop van een schop
1 identiteitsplaatje	1 steel van een schop
1 knipmes	1 schophouder
1 hemd	1 veldfles met water
1 vest (enkel in de winter)	1 broodzak
1 paar sokken	1 ransel met gespen
patroontassen en riem	150 patronen
2 gasmaskers	

Mannen in uniform

De Eerste Wereldoorlog was een oorlog waarin een veelheid aan nationaliteiten meevocht. Op basis van het uniform van de soldaten kon je hun nationaliteit bepalen. Aan de pinhelm kon je bijvoorbeeld gemakkelijk een Duitse soldaat herkennen.

Wist je trouwens dat de pinhelm gemaakt was van gehard leer en de soldaat dus niet beschermd tegen kogels en scherven? Bovendien stak de pin soms te fel uit. In 1916 werden de oorspronkelijke pinhelmen dan ook vervangen door een stalen helm.

En wist je dat bij het begin van de oorlog niet alle soldaten in kaki of grijze uniformen gekleed gingen zoals we meestal denken? Neen. Toen de oorlog begon, hadden de Franse soldaten een rode broek, blauwe jas aan en blauwrode pet op. Ook de Belgen en Britten hadden geen helm op, zoals we die nu kennen. De legerleiding besepte blijkbaar nog niet volledig hoe moorddadig de wapens van de vijand wel konden zijn. Bovendien waren opvallende uniformen omwille van de zichtbaarheid uiteraard nadelig in deze oorlog. Na maanden van oorlog en vele doden schakelden alle legers daarom over

op kleding die aangepast was aan de oorlog. Toen pas kozen de legers massaal voor kaki of grijs en konden de soldaten van echte helmen gebruikmaken.

Soms werden op de uniformen lintjes of medailles gespeld. Uiteraard niet op hun vechtuniform, want dat zou het te gemakkelijk maken om de officieren van ver te herkennen en uit te schakelen. Wie zo'n kenteken opgespeld kreeg, mocht zich een oorlogsheld noemen. Dit diende om soldaten te belonen die iets bijzonders gedaan hadden. Veelal raakten deze soldaten echter zwaargewond of zagen ze vrienden sterven. Heel vaak werden de onderscheidingen ook postuum uitgereikt, nadat de soldaat gestorven was.

Het kerstbestand

December 1914. Duitsers aan de ene kant en Belgen, Fransen en Britten aan de andere kant hadden zich, vaak slechts zo'n honderd meter van elkaar verwijderd, diep ingegraven in de kleigrond, afgeschermd door prikkeldraad. Deze linie liep van de West-Vlaamse Noordzeekust tot de Zwitserse grens.

In het noordelijke gedeelte van dit front gebeurde er tijdens de kerstdagen iets onvoorstelbaars: het was er kortstondig vrede. De aanzet hiertoe gaven uitgerekend de Duitsers, die de oorlog in augustus begonnen waren. Borden werden omhoog gehouden, eerst door hen en dan door hun vijanden: frohe Weihnachten, merry Christmas, we not fight, you not fight, ... Het nieuws van de 'vrede' in Vlaanderen verspreidde zich als een lopend vuurtje door de loopgraven; de soldaten legden de wapens neer en gingen samen Kerstmis vieren. Kerstbomen werden neergezet in het niemandsland. De kaarsjes ontbraken niet.

De vijanden zongen kerstliederen, de woorden 'peace', 'frieden' en 'paix' waren te horen. De volgende dag werden de doden, die al wekenlang in het niemandsland lagen begraven. En men ruilde tabak, pijpen, plumpudding, sigaren, rum, vaten bier, schnaps en wijn. De mannen toonden elkaar foto's van hun familieleden, praatten over heimwee, en dat de oorlog maar snel voorbij mocht zijn. Er werd zelfs gevoetbald.

De legerleiders werden echter onrustig van deze vrede. Er dreigde een vrede te groeien van onderuit, tegen de wil van bovenaf. Zij dreigden daarom met strafmaatregelen en gaven het bevel om weer te gaan schieten. Op de derde dag gebeurde dat dan ook aarzelend: de bloedige slachtpartij begon van voor af aan.

©Castor

Lestips:

Voetballen aan het front

War Game

Het boek 'War Game' van Michael Foreman biedt een ideale opstap om rond deze thematiek aan de slag te gaan. In deze graphic novel wordt het verhaal verteld van het kerstbestand. **Neem samen met je leerlingen het verhaal door en laat dit volgen door een klasgesprek waarin de leerlingen hun eigen mening weer geven.**

Kerstboek 'En toen werd het Kerstmis'

In het Kerstboek 'En toen werd het Kerstmis' van Zonnestraal (2003, Averbode) wordt het kerstbestand op een heel bevattelijke manier verteld. **Een ideaal verhaal om samen met jongere leerlingen te lezen.**

Monument

Wist je trouwens dat er in de buurt van Ploegsteert een herdenkingskruis staat waar voetballen bijliggen? **Laat je leerlingen op het web op zoek gaan naar dit kruis.** (Khaki Chums)

Kerstmis voor Clementine

Ook in het verhaal van Clementine De Leender, dat je als bijlage bij deze inspiratiegids vindt, kan je lezen hoe Clementine Kerstmis ervaren heeft in 1914. Clementine was toen 13 jaar en was afkomstig van Aarschot. Via haar dochter en kleindochter ontvingen we het relaas van Clementine tijdens de Grote Oorlog.

"Ik herinner mij nog goed die eerste Kerstmis in 1914. We waren nog maar twee maanden in Tewkesbury. Het was geweldig, de Kerstman was geweest. Onze eetplaats was heel groot en toch niet groot genoeg om alles een plaats te geven. De tafel lag vol snoep en appelsienen..."

Soldaten spelen voetbal (Kerstmis 1914)

Maak je eigen stripverhaal

Geef de leerlingen de opdracht om in klasverband een stripverhaal te maken op basis van het verhaal. 'Knip' het verhaal in stukjes en vraag elke leerling om een deel van het verhaal te tekenen. Breng daarna alle onderdelen samen tot 1 groot stripverhaal.

Geheime codes

De ADFGX-code werd op het einde van de Eerste Wereldoorlog ingevoerd door de Duitse generaal Erich Ludendorff voor het Lenteoffensief in Frankrijk in 1918. Men koos voor de letters A,D,F,G en X omdat deze zeer duidelijk te onderscheiden zijn in morsecode.

De code werd ingevoerd op 5 maart 1918, net voor het grote offensief, dat begon op 21 maart. Men had namelijk een nieuwe codering nodig om het verrassingseffect te behouden en men koos voor de ADFGX code omdat het onbreekbaar geacht werd. Op 6 april 1918 slaagde een Frans crypto-analist er echter in om de code te breken. Hierdoor kregen de Fransen een aanzienlijk strategisch voordeel en wisten zij de Duitsers op 9 juni terug te dringen. Een keerpunt in het offensief.

Lestips:

Geheime boodschappen in codetaal

ADFGX code

1. Hoe codeer je zo'n boodschap en kan je er in je klas mee aan de slag?

Je vertrekt van een zogenaamd Polybiusvierkant. Dit is een vierkant dat door de Griekse historicus Polybius in de 2e eeuw voor Christus speciaal voor codering werd bedacht. Hierbij worden de 26 letters van het alfabet in een 5x5 vierkant geplaatst (I en J plaatst men samen) met daarboven de codeletters. Bijvoorbeeld:

	A	D	F	G	X
A	R	M	G	S	Z
D	W	N	A	L	Y
F	B	T	F	I/J	Q
G	X	U	D	V	K
X	H	E	O	P	C

2. Zet elke letter in de tekst die je wenst te coderen om in een letterpaar.

De letter T wordt zo gecodeerd als FD en de letter P als XG. Je kan de tekst EET FRUIT hiermee als volgt coderen.

E	E	T	F	R	U	I	T
XD	XD	FD	FF	AA	GD	FG	FD

3. Laat de leerlingen zelf in kleine groepjes een codetekst schrijven, en vraag de andere groepjes om de geheime boodschappen te decoderen.

Zet je leerlingen aan het rekenen

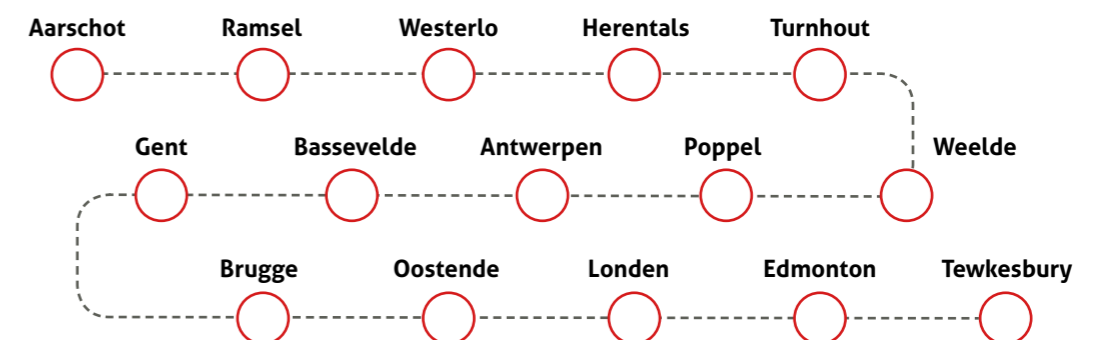
De Grote Oorlog biedt ook nog heel wat andere mogelijke aanknopingspunten om boeiende wiskundeopdrachten rond te ontwikkelen. Enkele voorbeelden ter inspiratie:

- Tijdens de Grote Oorlog gingen heel wat mensen op de vlucht voor het geweld. Zo ook Marcel Decorte, Yvonne Meerschaert, Elisa Desmedt en Paula Driessen: 4 kinderen die het oorlogsgeweld ontvluchtten richting Frankrijk, Zwitserland of de andere kant van ons land. Via de website 'Kinderen in bezet gebied' kan je in hun dagboekfragmenten lezen welk traject ze aflegden.

Meer info <http://terf.kindereninbezetgebied.be/personen>.

Vraag aan je leerlingen om de dagboekfragmenten van de kinderen op te zoeken en hun vluchtroute te noteren. Geef hen daarna als opdracht te berekenen hoeveel kilometer deze kinderen aflegden. Ga na of men te voet vluchtte, of met de trein, paard en kar, ... Bereken aan de hand van de gemiddelde snelheid van bv. paard en kar hoelang de kinderen onderweg moeten zijn geweest om hun bestemming te bereiken.

- Ook in het verhaal van Clementine De Leender, dat je achteraan, als bijlage, bij deze inspiratiegids vindt, kan je lezen welke vluchtroute Clementine uit Aarschot, samen met haar zussen en mama volgde.

Vraag je leerlingen om uit te rekenen hoeveel kilometer Clementine in totaal aflegde op haar vlucht. In de eerste dagen van haar vlucht werd het traject te voet afgelegd. Vraag aan je leerlingen om een schatting te maken van de tijd die Clementine nodig had om de afstanden te stappen.

Bron: Geheime codes of hoe wiskunde een oorlog kan beïnvloeden - Luc Gheysens

Militaire duiventil in De Panne (april 1917)

Cher Ami, de oorlogspostduif

De oorlog was niet alleen een vreselijke beproeving voor mensen, soldaten en burgers, maar ook voor veel dieren.

Cher Ami, de oorlogspostduif

Postduiven speelden een belangrijke rol in de Eerste Wereldoorlog. Alle betrokken partijen maakten gebruik van deze relatief betrouwbare manier om berichten te versturen. Naar ruwe schatting zijn meer dan 100.000 duiven gebruikt, waarvan zo'n 95% de boodschap heeft bezorgd. Het relatief statische karakter van WO I maakte de inzet van postduiven overzichtelijk. Ze werden uit hun al dan niet mobiele hok genomen en in mandjes tot in de voorste loopgraven gebracht. Ook op patrouillediensten nam men duiven mee, of op zee, in onderzeeboten en zelfs in tanks of vliegtuigen. Men deed een bericht, bijvoorbeeld over vijandelijke troepen of een noodkreet om hulp, in een kokertje aan de poot van de duif en liet deze los. De duif vloog terug naar zijn hok waar men kennisnam van de boodschap en, indien mogelijk, gepaste maatregelen trof. De duiven deden hun klus vaak onder gevaarlijke omstandigheden: beschietingen, bombardementen.

Zo getuigt ook het verhaal van de postduif Cher Ami in oktober 1918. Toen wist een Amerikaans bataljon diep door te dringen in de Duitse linies en de Duitsers terug te dringen. Tot plots de Amerikanen langs alle kanten beschoten werden. Niet alleen door de Duitsers, maar ook door hun eigen leger achter hen. Dit leger wist namelijk niet dat de Duitsers gevlucht waren en bleef dus schieten op de loopgraven. Dankzij Cher Ami,

een postduif, konden de Amerikanen hun officieren waarschuwen en werd het vuur gestaakt. Cher Ami raakte bij de actie wel gewond aan het oog en de borst, maar vloog toch door. Hij kreeg daarvoor na de oorlog zelfs een medaille.

Paarden en muilezels

Belangrijke dieren voor het leger waren muilezels om vrachten te vervoeren en natuurlijk ook paarden, die niet alleen lasten konden dragen maar konden ook worden ingezet tijdens een aanval. Tot de Eerste Wereldoorlog was de cavalerie zowat het meest gevreesde wapen van elk leger. De cavalerie kon snel en onverwacht opduiken. Een ruiter werd gelijkgesteld met tien soldaten te voet. De Eerste Wereldoorlog was echter een te 'moderne' oorlog voor de paarden. Duizenden paarden werden neergemaaid door kanonnen en mitrailleurs of stierven van de kou, honger, uitputting of door het eten van door mos-

Trekpaarden werden regelmatig ter keuring samengebracht

terdgas vergiftigd gras. Wist je dat de gemiddelde levensduur van een paard aan het front slechts 5 weken bedroeg?

Het Brabants trekpaard

De trekpaarden werden vooral voor de artillerie en bevoorrading ingezet. Aanvankelijk werden de paarden vooral opgeëist door het Belgische leger, maar later ook door de Duitse bezetter. Overal werden opeisingen georganiseerd, zo ook in Vollezele, onder andere op 29 september 1914. Bij deze eerste opeising betaalde de Duitse overheid nog een (symbolische) prijs, later werd vaak niets meer betaald. Diverse fokkers van de Brabantse trekpaarden in het Pajottenland probeerden hun topdieren te redden of naar het buitenland te brengen, in casu het neutrale Nederland. Zo kon het toppaard Albion d'Hor aan de castratie en opvoeding ontsnappen door de afstammingspapieren te verwisselen met een ander paard.

Honden

Ook honden werden ingezet in de Grote Oorlog. Ze hadden niet enkel een belangrijke rol als reddingshond bij het vinden van slachtoffers, maar werden ook vaak gebruikt om kleinere wapens te verplaatsen.

Ratten

Ook het vermelden waard zijn de ratten die talrijk aanwezig waren. Het afval en de verwoeste gebouwen vormden een uitstekende leefomgeving voor hen.

Lestips:

Ook dieren lijden onder de oorlog

Aan de slag met je klas

Vraag aan je leerlingen welke dieren volgens hen een belangrijke rol speelden in de oorlog. Verdeel de klas in groepjes en laat hen elk een dier kiezen. Geef hen als opdracht om op het web of in de boeken van de boekentrolley op zoek te gaan naar info over hun dier tijdens de oorlog. Laat hen deze info verwerken in een presentatie voor hun medeleerlingen. (bv. Warhorse)

Monument voor de postduif

Wist je trouwens dat er in Brussel en in Rijnssel (Noord-Frankrijk) oorlogsmonumenten opgericht werden ter nagedachtenis van de gesneuvelde postduiven? Vraag je leerlingen om hier op het web naar op zoek te gaan. Geef hen eventueel als opdracht om zelf een monument te ontwerpen voor de dieren die tijdens de Grote Oorlog omkwamen. In het derde hoofdstuk van deze gids vind je bijkomende ideeën om rond monumenten aan de slag te gaan. (zie p50)

Kleine Sam

Het verhalenproject 'Kleine Sam, vertel ons over de Grote Oorlog' bekijkt de Grote Oorlog vanuit een origineel standpunt, namelijk dat van een hond. Sam is een jonge pup wanneer de oorlog onvermijdelijk dichterbij komt. Sam bekijkt de oorlog zoals een kind dat zou doen: hij begrijpt niet alles, maar voelt al wat gebeurt heel scherp aan en leeft intens mee. Hij maakt allerhande dingen mee: zo is hij erbij als de Duitsers aanvalen, hij overleeft de eerste gasaanval, viert het kerstbestand, hoort hoe John McCrae voor het eerst zijn gedicht voorleest (zie verderop in deze gids), en leeft mee met de soldaten in de loopgraven. Na elk verhaal komt een nabespreking en een muzische verwerking.

Meer info

www.wo1.be/nl/netwerk/educatie1/basisonderwijs

Het einde van de oorlog

De oorlog sleepte aan tot 1918. Toen beslisten de Duitse generaals alles op alles te zetten en nog één keer te proberen het front te doorbreken.

In Noord-Frankrijk en rond leper kwam het in de lente en de zomer van 1918 tot een ultieme veldslag. De Duitsers wonnen een beetje terrein, maar de aanval liep opnieuw vast. In de herfst was het dan de beurt aan de geallieerden. Met de steun van de Amerikanen werd een immense tegenaanval opgezet, het zogenaamde Bevrijdingsoffensief. De moed zakte de Duitse officieren in de schoenen, zeker toen een deel van het Duitse leger en de bevolking in opstand kwamen. Op 11 november 1918 werd een wapenstilstand getekend. Om 11 uur zwegen overal de wapens. De oorlog was voorbij. Op veel plaatsen brak er spontaan feest los.

Lestips:

Het hoe en waarom van 11 november

Het einde van de oorlog voor Clementine

Ook in het verhaal van Clementine, dat je als bijlage bij deze inspiratiegids vindt, kan je lezen hoe het meisje de wapenstilstand op 11 november 1918 ervaren heeft. Clementine was toen bijna 18 jaar.

“Men sprak weer van een mogelijke wapenstilstand. Iedereen leefde in hoop. In elk dagblad stond in grote letters dat het laatste offensief ten einde liep en dat de wapenstilstand definitief getekend zou worden op 11 november om 11 uur. Het zou vooraf aangekondigd worden met kanonschoten en klokkengeluid. “Ik moet het toch eerst zien eer ik het geloof”, sprak ons Granny. 11 november brak aan. Ik had de griep en was thuisgebleven van het werk. Moeder was boodschappen gaan doen. Het werd 11 uur en er was nog altijd niets te horen. “Ziet ge wel”, zei ons Granny, ze hebben ons weer blij willen maken. Maar opeens weergalmde een hevige knal, een kanonschot. En ineens begonnen de klokken te luiden. Voor ik het goed en wel besepte, had Granny mij vast genomen en begon met mij te dansen. Haar benen waren ineens niet meer stijf en mijn griep was op slag genezen. (...) Iedereen was uitbundig van vreugde.

Ga bij je leerlingen na of ze weten waarom 11 november een belangrijke dag is die nog altijd wordt gevierd. Hoe wordt dit in de eigen gemeente gevierd? (Oud-strijders? Vredescomité?)

De bevrijding wordt gevierd in Londen en Parijs

In Flanders fields

Op 11 november vinden op heel wat locaties herdenkingsplechtigheden plaats. Bij diverse plechtigheden neemt de klapproos een belangrijke plaats is.

De klapproos is dan ook symbool geworden van de Grote Oorlog. Klapprozen zijn speciale bloemen. Tijdens de oorlog hielden heel wat soldaten een dagboek bij, sommigen onder hen schreven af en toe een gedicht. Het gedicht van de Canadese militaire arts John McCrae, over de klapprozen, werd wereldberoemd.

*In Flanders fields the poppies blow
 Between the crosses, row on row
 That mark our place; and in the sky
 The larks, still bravely singing, fly
 Scarce heard amid the guns below.
 We are the dead. Short days ago
 We lived, felt dawn, saw sunset glow
 Loved, and were loved, and now we lie
 In Flanders fields.
 Take up our quarrel with the foe:
 To you from failing hands we throw
 The torch; be yours to hold it high.
 If ye break faith with us who die
 We shall not sleep, though poppies grow
 In Flanders fields.*

Een 'elfje'

Ga samen met je leerlingen op zoek naar de vertaling van het gedicht van John Mc Crae. Geef je leerlingen daarna de opdracht om zelf een gedichtje te schrijven, bijvoorbeeld 'een elfje'.

Dit is een kort gedicht dat slechts elf woorden telt verdeeld over 5 regels. Het laatste woord van het elfje vat het hele gedicht samen. Een voorbeeld van een mogelijk 'elfje' over wapenstilstand

*stop
 witte vlag
 geen oorlog meer
 weg met die wapens
 wapenstilstand*

Hoofstuk II

Leven in oorlog

Gepakt en gezakt slaan mensen op de vlucht.

Op de vlucht

Tijdens de Grote Oorlog gingen heel wat mensen op de vlucht voor het geweld. Zo ook Clementine De Leender uit Aarschot. Clementine was 13 jaar in 1914. Via haar dochter en kleindochter ontvingen we het relaas van Clementine tijdens de Grote Oorlog.

“Ik peulde erwtjes voor het middagmaal. Op zeker ogenblik kwam er iemand het koertje opgelopen met de armen zwaaiend in de lucht en riep: “De Duitsers zijn op komst!” Meer uitleg hadden we niet nodig. Ik sprong recht, de erwtjes vlogen in het rond. Iedereen nam zo spoedig mogelijk zijn pak. We konden niet vlug genoeg in onze schuilplaats kruipen. (...) Na twee angstige uren waagden we het uit de gracht te kruipen. De man had ons gezien en kwam naderbij. Iemand uit ons groepje vroeg aan de boer een veilige weg om te vluchten. “Langs deze weg kom je in Herselt”, lichtte hij ons in, “maar dat is nog twee volle uren stappen.” (...) We namen weer onze moed bijeen en gingen op stap. (...) Eindelijk kwamen we in Herselt aan. Alles leek stil en verlaten.”

Lestips:

De vluchtroute van Clementine

Belgische vluchtelingen

Clementine (rechts) met haar moeder en zussen (foto genomen op hun vlucht in Poppel)

De vluchtroute van Clementine

- Geef de leerlingen per 2 een overzicht van de vluchtroute van Clementine, of vraag hen om op basis van het verhaal van Clementine zelf de vluchtroute te reconstrueren. (zie p.23)
- Vraag de leerlingen om de vluchtroute van Clementine op een kaart aan te duiden.
- Geef hen daarna de opdracht om na te gaan hoeveel kilometer Clementine in totaal aflegde.
- Welke transportmiddelen gebruikte Clementine tijdens haar vlucht?
- Enig idee hoelang ze onderweg was naar haar eindbestemming in Groot-Brittannië?

Je kan de leerlingen deze opdracht laten uitvoeren met behulp van een atlas of het internet.

Meer info over vluchten tijdens WO1

<http://virtueletentoonstelling.1418herdacht.be/>

Het geheim van Youssef

Ook vandaag moeten heel wat kinderen op de vlucht voor oorlog en geweld. De strip 'Het geheim van Youssef' vormt de basis voor een lessenreeks over deze thematiek. De strip kan digitaal bekeken worden, ideaal als je over een smartboard beschikt.

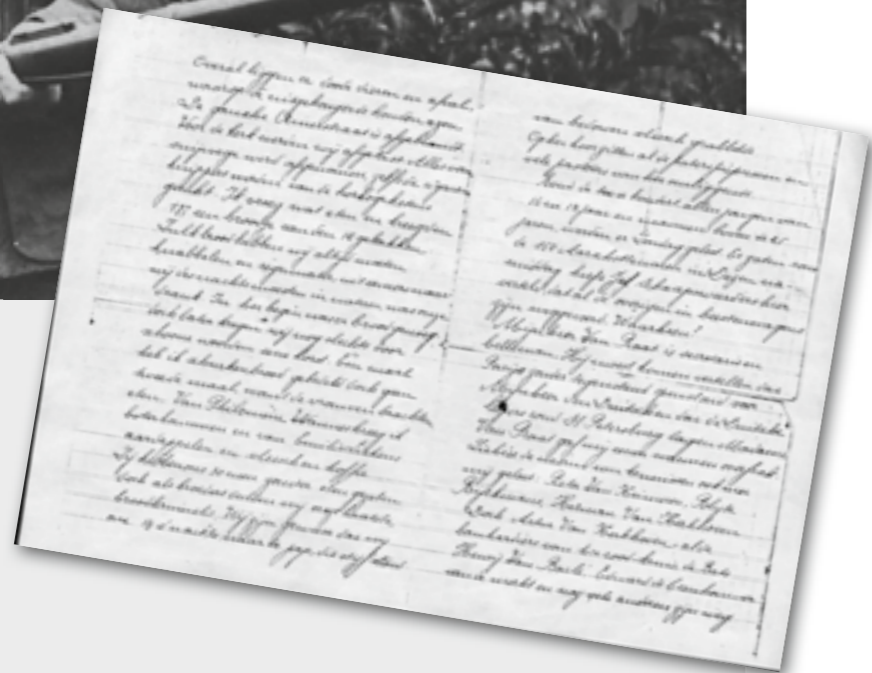
Op de site kan je ook diverse kant-en-klare werkblaadjes downloaden www.hetgeheimvanyoussef.be/educatief.html

© Sam Mampaey

Jonge soldaat in Frankrijk (1915)

“Liefste dagboek”

Aan de slag met dagboekfragmenten uit de Grote Oorlog

Heel wat frontsoldaten, maar ook gewone burgers, hielden tijdens de oorlogsjaren een dagboek bij. Nu, 100 jaar later, zijn dit schatten boordevol informatie over het dagelijkse leven tijdens de Grote Oorlog.

Jerome Seynhaeve hield een zeer uitgebreid dagboek bij.

Lestips:

Dagboek van Jerome

Dagboek van Jerome

Jerome Seynhaeve liet een zeer uitgebreid dagboek na, waar hij zijn leven tijdens de oorlog zorgvuldig neerpende (en dat van zijn broer René en zijn neef André Alliet). Dit dagboek is de rode draad doorheen het pakket dat de provincie West-Vlaanderen voor het lager onderwijs ontwikkelde. Jerome neemt de leerlingen mee op sleeptouw aan de hand van de verschillende thema's die in zijn dagboek naar voren komen.

Hieraan worden verschillende verwerkingssuggesties gekoppeld. Het pakket schept de mogelijkheid om zowel chronologisch als thematisch te werk te gaan. Het eerste dagboekfragment biedt een ideale opstap om het met de klas over de start van de Grote Oorlog te hebben. Andere fragmenten geven een duidelijk beeld van wat het betekent te moeten vluchten, bij een gastfamilie te moeten leven, je broer aan het front te verliezen, zelf opgeroepen te worden en te moeten strijden aan het front. De dagboekfragmenten werden ook ingelezen. **Op www.nooitmeer oorlog.be kan je ze beluisteren.**

Dagboek in jouw gemeente?

Mogelijk is ook de heemkundige kring uit jouw gemeente of het plaatselijk archief in het bezit van zo'n dagboek. **Neem samen met je leerlingen contact op met deze instanties en wie weet ontdek je het echte oorlogsverhaal van iemand uit je dorp of stad.**

Kijk in de catalogus van het Documentatiecentrum Vlaams-Brabant voor uitgegeven dagboekfragmenten uit je gemeente.

Meer info www.vlaamsbrabant14-18.be

Kinderen in bezet gebied

Op de website 'Kinderen in bezet gebied' vind je tientallen dagboekfragmenten van kinderen tijdens de Grote Oorlog. Van elk kind zie je ook een foto. **Laat de leerlingen op basis van de foto's een jongen of meisje uitkiezen. Beschik je in de school over voldoende pc's, dan kan je de leerlingen de dagboekfragmenten zelf laten opzoeken en kiezen.** Je kan echter ook voor prints zorgen van de foto's en dagboekfragmenten, de foto's in de klas uitstellen en de leerlingen op die manier laten kiezen. Geef hen de opdracht om de dagboekfragmenten te lezen en geef hen hierbij enkele richtvragen. Geef hen de opdracht om daarna, vanuit het standpunt van het kind dat ze gekozen hebben, aan hun medeleerlingen te vertellen wie ze zijn, hoe hun leven er tijdens de oorlog uitzag en welk aspect uit het dagboekfragment hen het meeste raakt of bijblijft.

Of vraag aan je leerlingen om de dagboekfragmenten te lezen en op basis van de verhalen muzisch aan de slag te gaan: tekenen, beeldend, fotografie, collages, digitale verwerking, ... Dit kan resulteren in een schooltentoonstelling waarbij de foto's en dagboekfragmenten weergegeven worden samen met de muzische verwerking van de leerlingen. <http://terf.kindereninbezetgebied.be/personen>

Kinderen in bezet gebied is gestart in West-Vlaanderen maar wordt binnenkort verder aangevuld met materiaal uit andere regio's. Ook de erfgoedcel Pajottenland Zennevallei stapt mee in het project.

Meer info www.erfgoedcelpz.be

In de loopgraven in Bixchoote (juni 1917)

“Mijn lieve Berthe, ...”: brieven van soldaten aan het front

Communicatie met personen in bezet gebied was tijdens de Grote Oorlog zo goed als onmogelijk. Soldaten vonden hiervoor echter snel oplossingen, bijvoorbeeld in de vorm van oorlogsmeters, zodat ze toch post kregen van ver buiten het front. Heel veel soldaten stuurden postkaarten en hielden, via hun zogenaamde ‘marraine’, contact met hun familie.

Lestips:

“Met mij gaat alles goed”

 Op zoek naar een brief van iemand in jouw gemeente?

Mogelijk is ook de heemkundige kring uit je gemeente of het plaatselijk archief in het bezit van oorlogsbriefwisseling. **Neem samen met je leerlingen contact op met deze instanties en wie weet ontdek je het echte oorlogsverhaal van iemand uit je dorp of stad.**

 Postkaarten

Veel ondernemers ontwikkelden postkaartjes, onder andere ook de familie Destrooper (gekend van de heerlijke koekjes). Jules Destrooper junior werd tijdens de oorlog door ziekte ontslagen van zijn militaire plicht en keerde terug naar huis. Door productschaarste was de koekjesfabriek echter gesloten. Jules maakte van die luwte gebruik om postkaarten uit te geven met zichten van de streek alsook typische oorlogstaferelen. Een groot deel van de 150 soorten postkaarten is nu te bezichtigen in het bezoekerscentrum van Destrooper. **De postkaarten worden anno 2014 ook herdrukt. Het is de bedoeling om de postkaarten terug de wereld rond te sturen, net zoals de soldaten 100 jaar geleden. Maar nu met een vredesboodschap in plaats van een verhaal uit de loopgraven.**

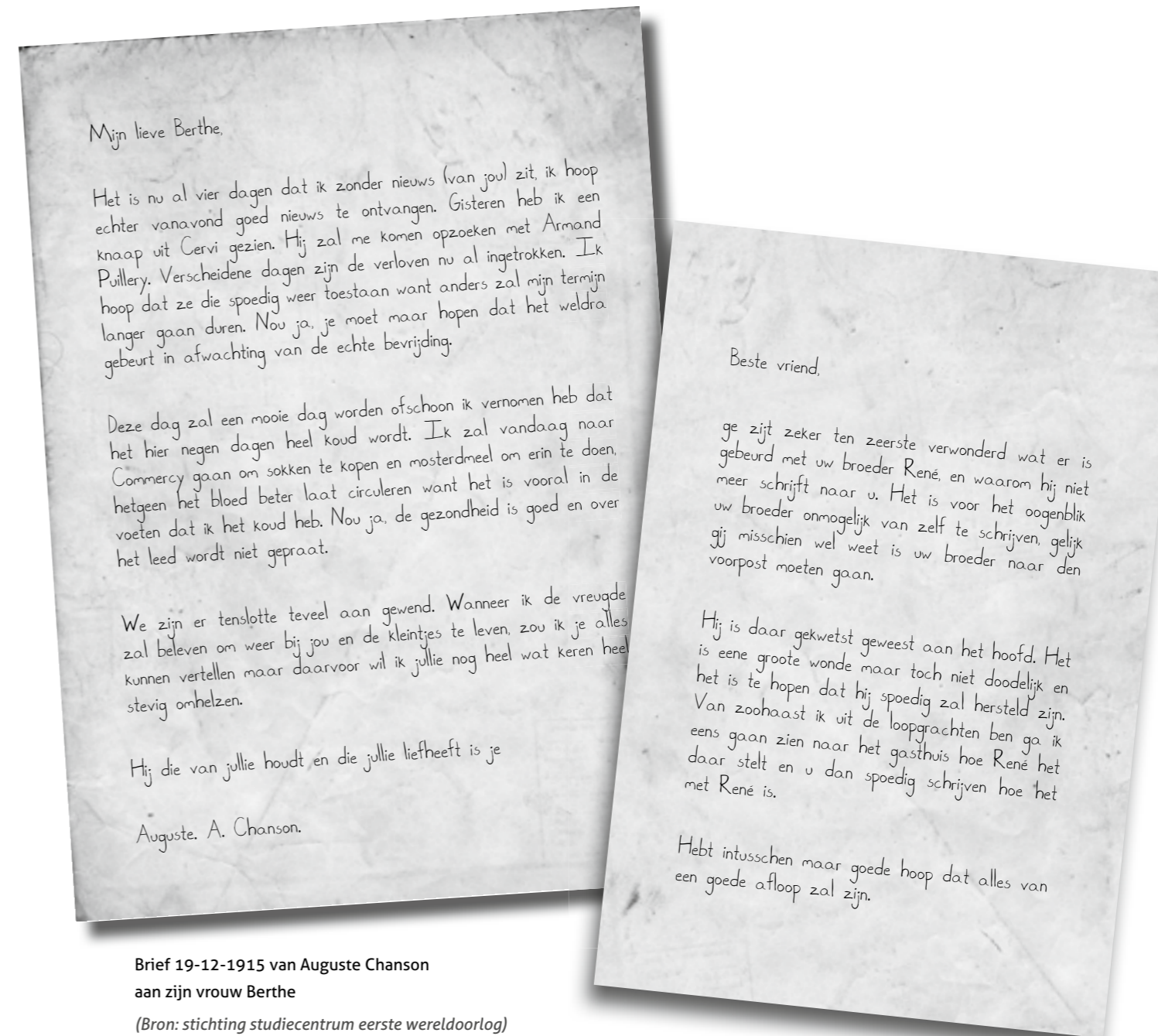
Meer info: www.destrooper.be

 Schrijf een brief

Voorzie voor elke leerling een envelop met daarin een (deel van een) brief die door een soldaat verstuurd werd naar zijn geliefde of familie. Hieronder vind je twee voorbeelden die je hiervoor kan gebruiken.

Lees samen met je leerlingen de brief en analyseer de inhoud. Vraag je leerlingen om de brief met een zelfgeschreven brief te beantwoorden. Aansluitend kan je de leerlingen de opdracht geven om een tekening/muzische expressie te maken bij de brief. Dit kan resulteren in een mooie klas- of schooltentoonstelling.

Brief 19-12-1915 van Auguste Chanson aan zijn vrouw Berthe

(Bron: stichting studieceterium eerste wereldoorlog)

Brief van Jean Rotsaert aan Jerome Seynhaeve

(bron www.nooitmeeroorlog.be)

Aanplakbiljet uit Tienen (april 1916)

Berichten aan de bevolking

In de bezette gebieden namen de Duitsers het bevel over van de lokale burgemeesters. Zij regelden wat je wel en niet mocht doen, waar je mocht gaan, wanneer je binnen moest blijven, ... De bevolking werd van deze regels op de hoogte gebracht doordat er berichten opgeplakt werden. Aanplakbrieven waren het kanaal bij uitstek om de bevolking te informeren. De gemeenten stonden in voor het aanplakken. Ze werden op vaste plaatsen uitgehangen zoals op pleinen, bij kerken en aan het gemeentehuis zelf. De mensen troeften daar samen. Dat had het voordeel dat ze konden worden voorgelezen en becommentarieerd voor mensen die niet konden lezen.

De bevolking werd overspoeld met waarschuwingen en mededelingen. De Duitsers gebruikten de affiche om hen duidelijk te maken waaraan ze zich had te houden. Alle aspecten van het economisch leven en de hulpverlening werden in regels en maatregelen gegoten. Dat ging van het opvorderen van brandnetelstengels en pompoenpitten tot het bevorderen van de konijnenkweek en vastgestelde prijzen voor alle voedingswaren. De affiche was het enige medium waarvan werd verwacht dat het 'iedereen' zou

bereiken. De pastoors kregen de opdracht om de inhoud van de affiches nog eens mondeling van op de preekstoel te laten horen.

De boodschap moest gemakkelijk te begrijpen zijn. Ze werd daarom in relatief simpele termen gesteld en de tekst was bijzonder direct. Dit kan ons – honderd jaar later – helpen. Affiches zijn nu immers een zeer geschikt middel om in de klas mee aan de slag te gaan. Het komt er per slot van rekening op aan zicht te krijgen op wat over- en betovergrootouders tijdens deze oorlogsjaren hebben doorgemaakt. Om dat te doen, is niets zo handig als de richtlijnen te gebruiken die het dagelijkse leven van deze mensen hebben bepaald. De affiches vormen dus een spiegel van het dagelijkse leven tijdens de Grote Oorlog en zijn daardoor een bijzonder nuttige bron.

Lestips:

Aan de slag met plakberichten uit de Grote Oorlog

Samen met de klas!

In de lesbrief bij 'Kinderen in bezet gebied', die door Projectvereniging BIE ontwikkeld werd, vind je enkele voorbeelden van plakbrieven waarmee je met je leerlingen aan de slag kan. **Je kan de plakberichten vinden op pagina 14 van de lesbrief voor leerkrachten en kan deze downloaden via de volgende link: www.terf.kindereninbezetgebied.be (klik op 'voor de leerkracht', 'algemene lesbrief voor leerkracht').**

Je kan op diverse manieren werken. Je kan de klas in groepjes verdelen en aan elk groepje één of twee biljetten geven, ofwel de kinderen individueel laten werken. Op de site vind je biljetten rond diverse thema's: communicatie, vrijheid en straf, voedsel, opeisingen, gevaar, ...

Of je kan de klas voor de analyse van de biljetten in kleinere groepen verdelen waarbij de ene groep de rol van de Duitse bezetter opneemt. De kinderen uit deze groep lezen de berichten voor. De andere groep neemt de rol op van de inwoners. Deze leerlingen leggen uit hoe ze het bericht begrijpen en geven er commentaar op: waarom zouden de Duitsers dit zo willen?

Het volgende vragenlijstje kan de leerlingen helpen bij het analyseren van de biljetten:

- In welke taal is jouw bericht?
- Als je een bericht hebt in het Duits: welke woorden herken je meteen?
- Staat er een datum op en wie ondertekent het bericht?
- Staat er op het bericht voor wie het bestemd is?
- Wat wordt gevraagd of meegedeeld en waarom zou dit zo zijn?
- Welk soort taal wordt er gebruikt (vragen/verplichtingen/waarschuwingen/mededelingen...)?
- Schrijf de woorden op die je niet begrijpt. Schrijf het in je eigen woorden neer.

Inspiratie op het web

Ook via <http://www.beeldbankwest-vlaanderen.be> en de erfgoedbank Waasland (www.waaserfgoed.be) en www.erfgoedplus.be kan je diverse aanplakbiljetten raadplegen. Meer online links kan je vinden op www.vlaamsbrabant14-18.be.

Konijnen kweken in oorlogstijd

Er werden aanplakbiljetten rond de meest diverse thema's gemaakt, bijvoorbeeld ook over het kweken van konijnen in oorlogstijd. Het MOT (Museum voor Oudere Technieken) in Grimbergen heeft in haar bibliotheek het boekje "Konijnen kweken in oorlogstijd" van K. Verhasselt. Scans van dit boekje kan je raadplegen op www.mot.be

Op zoek naar een aanplakbiljet van jouw gemeente?

Mogelijk is ook de heemkundige kring uit je gemeente of het plaatselijk archief in het bezit van dergelijke aanplakbiljetten. Neem samen met je leerlingen contact op met deze instanties en wie weet kom je boeiende aanplakbiljetten op het spoor.

Dagelijkse bedeling van soep met brood.

Aan tafel!

Tijdens WOI leidde voedselschaarste tot beperkte beschikbaarheid van vlees, kaas en eieren, die ook wegens hun stijgende kostprijs zo veel mogelijk werden vervangen. Brood werd gerantsoeneerd en vervangen door aardappelen, groenten, peulvruchten, ... Rijst en pasta werden gepromoot als alternatief en natuurlijke vervangproducten, zoals brandnetels, noten, eikels, ... werden genuttigd.

In de steden en dorpskernen was de voedselnood het hoogst. Arbeiders hadden zelden tuinen en waren hierdoor niet in staat om zelf groenten te kweken. Alle beschikbare terreinen, of ze nu in handen waren van particulieren, de staat of de gemeente, werden omgevormd tot hoogproductieve tuinbouwgrond. Groenten, fruit en vooral aardappelen waren de voornaamste teelten. Als meststof werd meestal stadsbeer of mest van huisdieren gebruikt. Bermen, onverkochte bouwgrond, opgeruimde stortten, omgespitte stadsparken, ... werkelijk alle lapjes grond werden mettertijd benut.

Er werd ook in voedselhulp voorzien. Deze hulp werd georganiseerd door het Comité for Relief in Belgium, dat onder leiding stond van de Amerikaan Herbert Hoover, die later president van de Verenigde Staten zou worden.

Lestips:

Oorlogskosten. Koken in tijden van oorlog

Oorlogswafels bakken

Op de website van de heemkundige kring van Oud-Heverlee vind je het volgende wafelrecept dat uit WOI dateert. **Makkelijk om samen met je leerlingen te maken.**

Recept: oorlogswafels

Benodigheden:

- 1 kilo aardappelen,
- 150 g suiker,
- 1 pakje vanillesuiker,
- 2 lepels fijne olie of gesmolten vet,
- 1 ei,
- 4 à 5 soeplepels bloem, meel of maïsbloem.

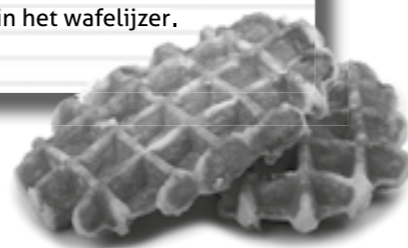
Bereiding:

Laat 1 kilo aardappelen mals koken. Giet ze af en steek ze door een fijnen zeef.

Voeg 150 gr suiker, 1 pakje vanillesuiker, 2 lepels fijn olie of gesmolten vet en 1 ei toe.

Roer alles goed door. Voeg er dan 4 tot 5 soeplepels bloem, meel of maïsbloem bij.

Maak er langwerpige bollen van, wentel ze lichtjes in de bloem en bak in het wafelijzer.

Op zoek naar recepten van vroeger

De leerlingen stellen zich wellicht heel wat vragen over wat er tijdens de Grote Oorlog gegeten werd. Welke producten waren heel moeilijk verkrijgbaar en daardoor bijzonder kostbaar? Welke vervangproducten bestonden er? Hoe werkte het systeem van voedselbonnen?

Zet de leerlingen zelf aan het werk. Laat hen in groepjes opzoekwerk verrichten rond de bovenstaande vragen en geef hen als opdracht om hun resultaten aan hun medeleerlingen voor te stellen. Door interviews af te nemen van hun grootouders en bij hen te polsen naar verhalen die zij op hun beurt van hun ouders hebben gehoord, keren de leerlingen terug in de tijd, generatie per generatie. Vermoedelijk zal de mondelinge overlevering niet teruggaan tot WOI, maar daarvoor kan je de leerlingen aan de slag laten gaan met boeiend bronnenmateriaal uit die periode. Op die manier combineer je mondelinge geschiedenis met de raadpleging van bronnenmateriaal uit WOI.

De bloemkool wordt klaargemaakt.

Koken in de schoolkeuken

Je kan aan dit thema ook een praktische 'kookles' koppelen en de leerlingen in de schoolkeuken in groepjes (eenvoudige) recepten laten klaarmaken. Diverse oorlogskookboekjes kunnen je hierbij helpen.

Kookboeken

Er bestaan ook oorlogskookboeken, zoals 'Het Oorlogs-kookboek: handleiding ter bereiding van smakelijke, voedzame gerechten en vleeschloze schotels uit de thans beschikbaar zijnde levensmiddelen. Met praktische ervaring samengesteld door een Hollandse huisvrouw', Meulenhoff, Amsterdam, 1918. *De recepten zijn online raadpleegbaar via de volgende link <http://www.wereldoorlog1418.nl/kookboek/>*

Het MOT (Museum voor de Oudere Techieken in Grimbergen) heeft in de bibliotheek ook een interessant kookboekje. 'Ons dagelijks brood, handleiding tot het bereiden onzer gewone spijzen' door Eva Lamont uit 1915.

Meer info: www.mot.be

Samen koken met de bewoners van het rusthuis

Neem eventueel ook contact op met het rust- en verzorgingstehuis in de omgeving van je school. Mogelijk is men heel enthousiast om het met de leerlingen te hebben over typische recepten van vroeger en om samen gerechten uit vervlogen tijden klaar te maken.

De allerlaatste getuigen van WOI

Ook in het boek 'De allerlaatste getuigen' dat deel uitmaakt van de boekentrolley die je gratis in je openbare bibliotheek kan lenen, vind je een hoofdstuk over eten, honger, voedselbonnen en in het geniep gekweekte varkens. Het loont zeker de moeite om bepaalde passages samen met je leerlingen te lezen.

Mag ik buiten spelen?

Een thema dat jouw leerlingen zeker zal interesseren! Weten de leerlingen waarmee kinderen in oorlogstijd speelden? Hoe werd het speelgoed gemaakt? Welke materialen werden gebruikt om speelgoed te maken? Rond dit thema kan je tal van leuke lesactiviteiten uitwerken.

Kinderen spelen in het bos in Overijse

Lestips:

Van bikkels tot katapulten

Lesmap en speelkoffer

Het Speelgoedmuseum in Mechelen ontwikkelde heel wat lesideeën over speelgoed vroeger en nu. **Een boeiende lesmap die zij ontwikkelden is: 'Traditioneel spel en de kinderspelen van Pieter Bruegel'.** Aan de hand van het werk 'De Kinderspelen' van Pieter Bruegel wordt ingegaan op diverse spelen uit vervlogen tijden. Hoewel het werk van Pieter Bruegel uit de 16e eeuw dateert en dus een veel verder verleden betreft dan de periode van de Grote Oorlog, biedt de lesmap ook m.b.t. WOI boeiende lesideeën.

Het Speelgoedmuseum ontwikkelde ook een buitenspeelkoffer met lesmap die gemaakt werd bij de tentoonstelling 'Binnen spelen. Buiten spelen. Geen vervlogen droom!'. Deze koffer geeft een overzicht van het spelgedrag van kinderen van 1900 tot nu, en in het bijbehorend boekje vind je de speluitleg van diverse spelletjes.

Meer info www.speelgoedmuseum.be

Op bezoek naar het Sportimonium

Bezoek met je klas het Sportimonium in Hofstade. Dit museum geeft je een schitterend beeld van sport doorheen de geschiedenis. Wist je trouwens dat de Olympische Spelen van 1916 in Berlijn niet konden doorgaan, maar dat de spelen van 1920 door het IOC werden toegekend aan Antwerpen omdat men hulde wilde brengen aan het dappere België dat tijdens de oorlog zware klappen kreeg? De Olympische passage in het museum herbergt heel wat info over 1920. Het museum biedt trouwens boeiende interactieve rondleidingen aan voor leerlingen.

Meer info www.sportimonium.be

Waarmee speelde oma?

Geef de leerlingen de opdracht om bij hun ouders, en (over)grootouders na te vragen waarmee men vroeger speelde. Laat leerlingen tijdens de les Nederlands in kleine groepjes het interview voorbereiden. De leerlingen stappen met hun vragenlijst naar opa en/of oma toe en noteren wat deze verteld hebben. Deze opdracht kan achteraf klassikaal besproken worden.

Mogelijke thema's die kunnen gebruikt worden:

- Wanneer spelen?
- Met wie spelen?
- Waarmee spelen?
- Hoe en waaruit werd speelgoed gemaakt?
- Hoe speel je een bepaald spel?
- Waar spelen?
- Groot verschil tussen speelgoed vroeger en vandaag?

Wellicht ontdekken de leerlingen een groot aantal spelen die ook nu nog bestaan, bv een tol, bikkels, knikkers, springtouwen, een katapult. Mogelijk ontdekken ze op deze manier ook oud speelgoed dat ze nog niet kenden.

Speelgoedkoffer

Wie weet hebben de (groot)ouders op zolder nog wel oud speelgoed liggen. **Tracht met de klas zoveel mogelijk 'oud' speelgoed te verzamelen.** Vraag de leerlingen om bij hun (groot)ouders ook naar de spelregels te polsen. **Misschien kan je zelfs een nieuwe 'oude' speelkoffer ontwikkelen waarmee de leerlingen tijdens de les LO of speeltijd aan de slag kunnen.**

Spelen in het rusthuis

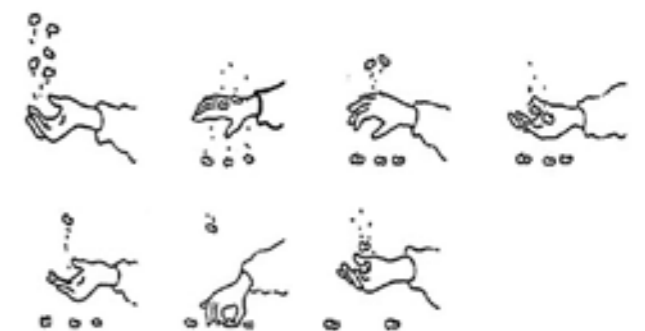
Ook dit thema biedt de mogelijkheid om met een rust- en verzorgingstehuis in de buurt contact op te nemen. **Een gezamenlijke spelnamiddag kan boeiende banden smeden tussen jong en oud.**

Bikkelen maar!

Onze (over)grootouders maakten hun speelgoed vaak zelf. Zij speelden met bikkels, hoepels, knikkers en tollen. Spelen deden zij meestal op straat. Bikkelen is een spelletje dat al heel erg oud is. In de 16de eeuw waren er reeds kinderen die zich uren met dit behendigheidsspel konden bezighouden. Voor het bikkelen maakte men gebruik van kootbeentjes die afkomstig waren van een schapen- of geitenpoot. De bikkels waar onze grootouders mee speelden, hadden ongeveer dezelfde vorm als de exemplaren uit de 16de eeuw. Ze waren echter uit lood gemaakt, wat een zware metaalsoort is.

Spelregels: 5 bikkels worden in de hand genomen. Je gooit ze allemaal omhoog, je draait je hand om, en probeert ze zo op te vangen. De bikkels die op je hand liggen, gooi je weer omhoog en je vangt ze terug op in je handpalm. Heb je nu meer dan 1 bikkel in de hand, dan leg je deze opzij op één na. Terwijl je 1 bikkel omhoog gooit, probeer je er telkens 1 op te rapen. Zo ga je door tot alle bikkels opgeraapt zijn. Dan kan je proberen met 2 bikkels tegelijk op te rapen, enz.

Heb je geen bikkels? Je kan dit gemakkelijk zelf maken met bv kroonkurkjes. Plooi de kroonkurken gewoon met een tang in twee. Zorg ervoor dat de tandjes naar binnen gericht zijn. Met deze kroonkurken zal je het bikkelspel snel onder de knie hebben.

Afscheid nemen...

Tijdens de Grote Oorlog verloren heel wat mensen hun geliefden. Niet enkel soldaten aan het front maar ook heel wat gewone burgers overleefden het oorlogsgeweld niet.

Herbegrafenis in Kampenhout

Lestips:

Altijd iemands vader, altijd iemands kind...

Clementine verliest haar vader

Ook Clementine De Leender uit Aarschot verloor haar geliefde papa. Clementine was 13 jaar in 1914 en was afkomstig van Aarschot. Ze zag haar vader voor de laatste keer op 19 augustus 1914, de dag dat de Duitsers Aarschot binnenvielen. Clementine, haar mama en zussen, zouden pas vele maanden later het droevige lot vernemen dat hun vader te beurt gevallen was.

©Castor

“Enkele maanden later, we waren negen maanden in Tewkesbury, kregen we het droevig nieuws van mijn vader. Pater Jean-Louis van de Pikbussen, die ons heel goed kende, verbleef in Holland. Daar had hij ons adres in het dagblad gelezen. In zijn brief vertelde hij ons hoe de Duitsers bij hun eerste intrede in Aarschot tewerk waren gegaan. Dat wisten we. Hij schreef ons ook dat er veel slachtoffers waren gevallen o.a. al de mannen die op de Grote Markt stonden. En dat ook vader Edmond daar was gesneuveld. Bij het vernemen van dit droevig nieuws is het moeilijk te beschrijven hoe wij ons voelden, vermits we nog altijd in de hoop leefden om hem nog terug te vinden. Moeder zegde mij eens: “Clementine, wat word je toch groot. Vader zal je niet meer herkennen wanneer hij je terug ziet.” Toen moeder dit plotse nieuws las, kreeg ze een hartaanval.

Leven in oorlog
Muzische Vorming: muziek & beeld / ICT

Graf van duizend soldaten

Luister samen met je leerlingen naar het lied 'Duizend soldaten' van Willem Vermandere.

*als ge van ze leven in de westhoek passeert
deur regen en noorderwinden
keert omme den tied als g' alhier passeert
den oorlog ga j' hier were vinden*

*ja 't is den oorlog da j hier were vindt
en 't graf van duizend soldoaten
altied iemands voader altied iemands kind
nu doodstille en godverlaten*

*laat de bom'n nu maar zwiég'n
en dat 't gras niets verteld
en de wind moet 't ook maar nie zing'n
dat julder'n dood tot niets hè geteld
dat woaren al te schrik'lijke dingen*

*zeg 't goat al goed der is welvaart in 't land
en de vrede ligt vast in de wetten
we maken wel woapens maar met veel meer verstand
maar just om den oorlog te beletten*

*en grote raketten atoom in den top
we meugen toch experimenteren
we mikken wel ne keer naar mekaar zijne kop
maar just om ons 't amuseren*

*als ge van ze leven in de westhoek passeert
deur regen en noorderwinden
keert omme den tied als g' alhier passeert
den oorlog ga j' hier were vinden*

*ja 't is den oorlog da j hier were vindt
en 't graf van duizend soldoaten
altijd iemands voader altied iemands kind
duizend en duizend soldoaten
duizend en duizend soldoaten
duizend en duizend soldoaten*

Het treurend ouderpaar

Bij de nabespreking van dit lied kan je verwijzen naar 'Het treurend ouderpaar'. Dit zijn twee beelden ontworpen door de Duitse kunstenaar Kätke Kollwitz en in hardsteen uitgehouwen. De beelden bevinden zich op de Duitse soldatenbegraafplaats van Vladslö.

Come home

Beluister het lied 'Come home' van Amatorski. De tekst van dit lied is gebaseerd op liefdesbrieven uit WO1 die de zangeres (Inne Eysermans) van haar grootouders heeft gevonden. **Probeer samen met je leerling een vertaling te maken (of op te zoeken) van deze tekst.**

*Oh my love,
we pray each day..
may you come home,
and be okay.
For now,
we'll wait..
for you..
for you..
to come home*

*I'll send
a pack of cigarettes
and some chocolates
hope you get,
filled with love for you.*

*Oh my love,
I hope really soon..
to be at home
and get close to you
For now,
we'll wait..
for some news..
for some news..
to come home*

*My mind
is always on your side..
I see you all the time..
with love,
for you.*

“Waar ik woon, is het oorlog”: oorlog vandaag

Vandaag zijn er ook nog altijd plaatsen waar het oorlog, is waardoor mensen moeten vluchten en kinderen honger lijden. Ga met je leerlingen ook op zoek naar verhalen van kinderen die vandaag de dag op de vlucht moeten.

De tv-beelden van vluchtende kinderen uit Syrië of Centraal-Afrika zijn jouw leerlingen wellicht niet vreemd. De vergelijking doorheen de tijd biedt leerlingen een inzicht in het feit dat kinderen vandaag de dag nog steeds slachtoffer zijn van geweld en vervolging. Het geeft hen ook concrete aangrijpingspunten om actuele problemen beter te kunnen begrijpen: leven in een land in oorlog, vluchteling zijn, kindsoldaat zijn, honger hebben, leven met een 'vijand', leven met gevaar en dreiging, overleven zonder je familie.

Door met deze thematiek aan de slag te gaan leren jouw leerlingen hun eigen referentiekader loslaten en leren ze zich verplaatsen in de leefwereld van een vluchteling. Ze komen te weten wat een vluchteling is en kunnen enkele redenen geven waarom mensen op de vlucht slaan (niet enkel oorlog, maar ook klimaat, economie, politiek,...)

Lestips: Oorlog vandaag!

Waar ik woon, is het oorlog

In dit boek vind je zes verhalen van kinderen die in oorlogsgebied wonen (Congo, Palestina, Afghanistan, Oeganda, ...). Het boek toont op een heel visuele en kindvriendelijke manier hoe leeftijdsgenootjes op dit moment de oorlog in hun land ervaren. Bij elk verhaal worden lessuggesties voorzien die meteen bruikbaar zijn. Er wordt ook telkens aangegeven welk bijkomend materiaal je voor de lesopdrachten nodig hebt. Dit boek maakt deel uit van de boekentrolleys die door het provinciebestuur ontwikkeld werden en die je in zowat alle openbare bibliotheken gratis kan ontlenen. (zie p. 52)

Tumult

Via Tumult kan je 'Toen het nog geen oorlog was' bestellen. Op 5 vierkleuraffiches krijgen kinderen in oorlog het woord. Mama bakte lekkere taarten, oma woonde in een mooi huis, ... Dat alles veranderde in één klap met het uitbreken van de oorlog. Je kunt ook een bijbehorende brochure downloaden. Deze brochure bevat tal van verwerkingssuggesties.

Meer info www.tumult.be

De jongen die niet meer praatte

Deze film gaat over Meno, een Koerdisch jongetje van 9, die woont in Oost-Turkije. Vader werkt in Nederland. Wanneer de oorlog dreigt in Meno's woongebied, haalt vader de hele familie naar Nederland. Dat betekent dat Meno afscheid moet nemen van zijn geliefde dorp, van zijn vriend Mustafa, van het schaaap Resho, ... Op zijn heel eigen manier protesteert Meno tegen de gedwongen verhuizing: hij praat niet meer."

De film is Nederlands gesproken en duurt 104 minuten. o.a. gratis te lenen via docAtlas Antwerpen, Carnotstraat 110, 2060 Antwerpen.

Blij u te leren kennen

Dit boek is niet alleen een verhalenboek, maar ook een fotoboek, een tekenmap en een poëziebundel. 'Blij u te leren kennen' laat vluchtelingenkinderen aan het woord. Ze vertellen over hun thuisland, hun toekomst-dromen, hun familie, Vlaanderen, ... en geeft hen een gezicht. In het verlengde van het boek werd een metho-diekenmap samengesteld voor leerlingen vanaf 10 jaar.

Gratis te lenen via docAtlas Antwerpen, Carnotstraat 110, 2060 Antwerpen.

Nog inspiratie?

Voor hedendaagse verhalen van vluchtende kinderen kan je terecht op www.kindereninbezetgebied.be, klik op oorlog vandaag. En op www.jeugdrokekruis.be, klik op 'aanbod'. Neem zeker ook een kijkje op www.kleurbekennen.be. Hier vind je tal van lesmate-rielen en workshops rond dit thema.

Hoofstuk III

Bronnen in je schoolbuurt

Op fotozoektocht in je gemeente

Lestips:

Naar het archief!

Naar het archief!

Ga via de lokale heemkundige kring of het gemeentelijk archief op zoek naar een foto/postkaart van jullie gemeente uit de periode van de Grote Oorlog.

- Laat de leerlingen de foto goed bestuderen en op zoek gaan naar de exacte locatie van de foto.
- Vraag hen om de locatie op een kaart van de gemeente aan te duiden en om de kortste/veiligste weg van de school naar die locatie op de kaart te markeren.
- Maak tijd voor een wandeling/fietstocht waarbij de leerlingen de op kaart gemarkeerde weg dienen te volgen.
- Vraag hen op de aankomstplaats om een hedendaagse foto te maken vanuit dezelfde hoek als bij de 100 jaar oude foto.
- Wat valt op wanneer de 2 foto's naast elkaar gelegd worden? Mogelijke richtvragen bij het vergelijken van de twee foto's: Wat is hetzelfde gebleven? Welke dingen zijn veranderd als je de twee foto's vergelijkt? Waarom denk je dat deze veranderingen er gekomen zijn?

Je kan de klas voor deze activiteit in verschillende groepjes opdelen en hen per groep een andere opdracht geven: één groepje wordt gevraagd om de weg uit te stippelen op basis van de route op kaart, een ander groepje vertelt iets over de geschiedenis van het gebouw op de foto, terwijl een derde groepje instaat voor het maken van de hedendaagse foto.

Canadese soldaten bij de bevrijding op de markt van Overijse.

Nog inspiratie?

Erfgoedplus

Je lokale heemkundige kring of archief zal je wellicht met plezier helpen in je zoektocht naar 100 jaar oude beelden van de gemeente. Bekijk ook zeker de website www.erfgoedplus.be. Beschik je echter niet over een lokale organisatie of gemeentelijk archief dat je verder kan helpen, dan kan je op <http://www.delcampe.net/> van heel wat gemeentes oude postkaarten terugvinden.

In plaats van zelf op zoek te gaan naar beeldmateriaal kan je ook aan je leerlingen de opdracht geven om in de les (telefonisch, via mail of brief) contact op te nemen met de heemkundige kring of het archief en zelf deze vraag te laten stellen. Op deze manier kan je tevens inspelen op diverse eindtermen voor het leergebied Nederlands.

Voorbeeld uit Beersel

In Beersel werd door de heemkundige kring en de gemeentelijke dienst cultuur een handig werkboekje gemaakt over de geschiedenis van WO1 in het dorp. "Op zoek naar sporen van oorlog in mijn dorp". Wil je met je leerlingen in jouw gemeente rond de oorlog aan de slag? Dan zal dit boekje je zeker inspiratie bieden. Voor meer info over het boekje kan je terecht bij joke.vandenbussche@beersel.be.

Klim in je stamboom

Lestips:

Maak je stamboom

Wie waren onze voorouders?

De oorlog begon in 1914, zowat 100 jaar geleden dus. **Vraag aan de leerlingen om samen met hun familie op zoek te gaan naar de namen van hun voorouders tot 3 of 4 generaties terug (ouders, grootouders, overgrootouders, betovergrootouders).** Vraag hen om binnen hun familie op te polsen naar verhalen over hun familie tijdens de Grote Oorlog. Wat deden ze voor werk? Heeft men aan het front gevochten? Zijn er leerlingen van wie de familie is moeten vluchten? Naar waar? Zijn er familieleden gestorven tijdens de oorlog? Zijn er in hun familie nog foto's of andere dingen terug te vinden over die periode?

Bekijk samen met de leerlingen hoe je een 'stamboom' op een originele manier in beeld kan brengen. Dit kan een ideale activiteit zijn in voorbereiding op het grootouderfeest. De grootouders zullen er zeker van genieten om de stamboom van hun kleinkinderen op school te kunnen bezichtigen.

Hoe aan de slag?

Wil je als leerkracht diepgaander aan de slag rond familiegeschiedenis en het maken van stambomen in de klas? Dan vind je op het web heel wat boeiende interactieve werkmethoeden.

Raadplegen via www.vlaamsbrabant14-18.be

Het erfgoedhuis van Kortenberg ontwikkelde voor het lager onderwijs een workshop over het maken van stambomen.

Meer info www.erfgoedhuis-kortenberg.be

Maak je eigen digitale stamboom

Via de volgende link kan je doorklikken naar een aantal ICT-programma's waarmee de leerlingen zelf aan de slag kunnen om hun stamboom digitaal vorm te geven: <http://ict-en-onderwijs.blogspot.be/2011/02/stamboom-maken.html>

De allerlaatste getuigen van WO1

Indien de leerlingen via hun (over)grootouders nog slechts weinig te weten komen over de Grote Oorlog, kan je zeker ook aan de slag met de interviews die gemaakt werden voor het tv-programma De Allerlaatste Getuigen. In dit programma getuigen een twintigtal hoogbejaarde Vlamingen over hun herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog. Absoluut een aanrader! Het boek 'De Allerlaatste Getuige' maakt ook deel uit van de boekentrolley die je in zowat alle bibliotheken kan ontlenuen. (zie p.52)

Meer info www.deredactie.be of www.canvas.be

Canadese soldaten bij de bevrijde burgers in Overijse.

Als stenen konden spreken

Lestips:

Monument in de buurt van je school

Monumenten in de buurt!

In jouw schoolomgeving vind je wellicht heel wat onroerende erfgoedbronnen, zoals (graf)monumenten, beelden, gedenkplaten, straatnaamborden, ... Vaak zijn dit monumenten die opgericht werden nav de Eerste of Tweede Wereldoorlog.

Vraag de leerlingen om een beschrijving te maken van een aantal 'monumenten' in de nabijheid van de school of van een 'monument' naar keuze. Je kan de leerlingen hierbij helpen door hen hiervoor een vragenlijst te geven. Door dit te doen leren ze gericht te kijken naar monumenten, leren ze informatie af te leiden uit dit soort bronnen en leren ze zich vragen te stellen over de historische context ervan. Als je meerdere monumenten laat beschrijven en deze achteraf in de klas bespreekt, maak je de leerlingen duidelijk dat er een diversiteit bestaat in soorten 'monumenten' met betrekking tot hun functie(s) en hun relevantie in de samenleving.

Met de volgende richtvragen kan je de leerlingen op weg zetten: **Wie en wat staat er op het monument (bv. termen als 'helden, vaderland, 'gesneuveld', ...)? Wat wordt er uitgebeeld? Is het monument eerder agressief, ontwapenend, treurig, ...? Staan er plaatsnamen op het monument? Waar liggen deze? Welke symboliek wordt er gebruikt?**

Je kan uiteraard ook een link leggen met de actualiteit of met eigen ervaringen van de leerlingen: welke soort monumenten worden er nu nog opgericht, welke monumenten kennen de leerlingen nog (elders in België, de wereld?)

Monument - Onbekende soldaat - Brussel

Gedenksteen gesneuvelde soldaten - Martelaerenplein - Leuven

Herdenkingsplechtigheden

Of je kan werken rond herdenkingsplechtigheden. **Welke herdenkingen kennen de leerlingen?** In de Toetssteen '14-'18 wordt echter ook gewezen op de valkuilen aangaande herdenkingsplechtigheden. De filosofie achter verschillende herdenkingen kan sterk verschillen. Het is daarom belangrijk om met je leerlingen stil te staan bij de volgende vragen: Wie herdenkt? Wat wordt herdacht? Waarom wordt dit herdacht? Zijn er achterliggende motieven die op het eerste gezicht niet meteen duidelijk zijn? Op welke manier wordt herdacht? Wat is de boodschap die deze herdenking wil uitdragen bij het grote publiek?

Samen muzisch aan de slag

En ook op muzisch vlak kan je aan de slag. Waarom/voor wie zouden ze zelf een monument willen oprichten? **Geef de klas de opdracht om samen een eigentijds monument te ontwerpen.**

Werk mee aan de namenlijst

Of je kan met je klas meewerken aan de 'Namenlijst' die het In Flanders Fields museum aan het maken is. Zij willen namelijk een inclusief register van slachtoffers opstellen, een lijst waarop plaats is zowel voor burgers als voor militairen, ongeacht hun nationaliteit. Het omvangrijke werk van De Namenlijst is al ver gevorderd, maar nog lang niet af. Daarom lanceerde het museum een oproep tot medewerking. Lokale erfgoedverenigingen, heemkundigen, maar ook leerkrachten en scholen kunnen een bijdrage leveren door in eigen dorp of stad het oorlogsmonument op te zoeken, en de namen en gegevens van de vermelde burgerslachtoffers toe te voegen aan de lijst. Een ideale manier om met je leerlingen actief aan de slag te gaan rond het oorlogsmonument in jouw gemeente.

Meer info en registreren voor dit project
www.inflandersfields.be/nl/namenlijst

Nog inspiratie

Een voorbeeld uit Beersel

Het vredescomité en de cultuurraad van Beersel werkten 'Oorlogsmonumenten met een verhaal' uit, waarbij leerlingen van het 4de jaar basisonderwijs een identiteitskaart maken voor een monument, naast een muzische opdracht en een naverwerking aan de hand van een vragenlijst.

Meer info joke.vandenbussche@beersel.be

Age 14

Ook in het lespakket 'Age 14' vind je een handleiding om met monumenten in de omgeving van je school aan de slag te gaan. In de handleiding vind je een identiteitskaart voor het monument en een aantal begeleidende vragen. Er wordt voorgesteld om het resultaat van de zoektocht in een brochure, cd-rom, videoreportage, ... te gieten of om het monument op een bepaald ogenblik onder de aandacht te brengen. Zo kan je het monument inpakken à la Christo, een dagje uitleg geven aan voorbijgangers, het monument een schoonmaakbeurt geven, een enquête houden bij het monument, enz. Downloaden kan via www.ryckvelde.be.

Bijkomende weblinks rond dit thema op www.vlaamsbrabant14-18.be

Aan de slag met boeken

Lestips:

Jeugdboeken in de klas

Jeugdboeken in de klas

Over de Grote Oorlog werden heel wat jeugdboeken geschreven. Hierrond kan je in de klas tal van activiteiten uitwerken:

- een (klas)bezoek aan de bibliotheek met zoekopdrachten rond het thema,
- een klassieke boekbespreking of spreekbeurt over één van de boeken naar keuze,
- een muzische opdracht bij een (hoofdstuk van een) boek waarbij op school of in de bibliotheek een tentoonstelling uitgewerkt wordt met de werken van de leerlingen,
- klas/schooltoneel op basis van een van de boeken waarbij de leerlingen zelf het script schrijven, instaan voor kostuums en decor, enz.
- een schrijfpdracht waarbij de leerlingen een alternatief einde breien aan het boek, of zich inleven in het hoofdpersonage en een brief naar huis/aan hun papa aan het front schrijven.
- een muzische opdracht waarbij de leerlingen een gedicht schrijven op basis van het boek dat ze gelezen hebben of een nieuwe kaft ontwerpen ervoor.

Kom vanavond met verhalen

Dit boek biedt een overzicht van schitterende verhalen/gedichten over oorlog, met telkens didactische tips voor vóór, tijdens en na het lezen. Bij het boek hoort een documentatiemap met praktische info en beeldmateriaal: bijvoorbeeld afbeeldingen van uniformen, foto's van het gebruik van boerenpaarden tijdens oorlog, schilderijen over de onderwaterzetting van De IJzer, doorsnedes van loopgraven, een brief van een soldaat aan zijn zus, het gedicht 'in Flanders fields', ..."

Kom vanavond met verhalen. Oorlog in verhalen en gedichten" is o.a. gratis te lenen in doc Atlas Antwerpen, Carnotstraat 110, 2060 Antwerpen en misschien ook in je plaatselijke bibliotheek.

Boek jouw boekentrolley!

De erfgoedcel Pajottenland Zennevallei werkte in samenwerking met de lokale bibliotheken een boekentrolley uit over de Grote Oorlog. Meer informatie over de boekentrolleys in de regio Pajottenland Zennevallei vind je op: www.erfgoedcelpz.be

Als aanvulling op het initiatief van de Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei zorgde het provinciebestuur ervoor dat ook in de rest van de provincie een boekentrolley beschikbaar is. Je kan de trolley vol jeugdboeken over WO1 gratis ontlene in je plaatselijke bibliotheek. De boeken die in de lijst hiernaast vet gemarkeerd staan, werden in de boekentrolley opgenomen.

Meer info over de boekentrolleys vind je via www.vlaamsbrabant14-18.be

Lezen maar!

Over de Grote Oorlog werden diverse (jeugd)boeken geschreven. Een selectie ter inspiratie:

Ule. Ik was veertien in 1914

Marc de Bel, 2013

Milans Grote Oorlog

Patrick Lagrou, Clavis, 2013

Het meisje en de soldaat

Aline Sax, de Eenhoorn, 2013

Het droommuseum van Dré

Wim Chielens, Clavis, 2013

De grote verliezer

Karen Dierickx, Abimo, Uitgeverij, 2013

Niet welkom

D. Verreydt, Clavis, 2013

Vriend over vijand

Paul Vandamme, Lannoo, 2013

De vijand

Cali Davide (bewerking Wim Opbroeck), Davidsfonds, 2012

Kind van de Westhoek

Wouter Sinaeve, De Eenhoorn, 2012

Ten Oorlog - Een reis langs het front van WO1

Johanna Spaey/Arnout Hauben, De Bezige Bij, 2012

De allerlaatste getuigen van WO1

Philip Vanoutrive, Lannoo, 2011

Warhorse

Michael Morpurgo, Fantoom, 2011

De verdwenen bedelarmband

Ellen Tijsinger, Compaan, 2011

Toen mijn vader een struik werd

Joke Van Leeuwen, Querido, 2010

Een geschiedenis van België voor nieuwsgierige kinderen (en hun ouders)

Benno Bernard, Atlas, 2010

De slagvelden van Wereldoorlog I

P. Barton, Lannoo, 2008

De kijkkast van Kobe

Wim Chielens, Clavis, 2006

Dagboek van Marie

Lize Feryn, Manteau, 2014

Voetballen of vechten

Herman Van Campenhout, Davidsfonds, 2006

Het allermooiste kerstgeschenk

Michael Morpurgo, Facet, 2005

Geronimo Stilton: het boekje over vrede

Larry Keys, Bakermat, 2005

Donderkop

Sylvia Vanden Heede, Lannoo, 2004

Koerier in de nacht

Ad Van Gils, Callenback, 2001

De oorlog

Anaïs Vaugelaede, Zirkoon, 2001

War Game

Michael Foreman, Bakermat, 2000

De krullenjongen

Magda Ria Rapoye, Lannoo, 1999

Het geweer

Elisabeth Marain, Piramide, 1999

The frightful first world war

Terry Deary, Scholastic, 1998

Serafijns oorlog

R.H. Schoemans, Averbode, 1998

Zomer in Passendale

Geert Spillebeen, Averbode, 1998

De karabijn

P. Biegel, Holland, 1995

Biggles leert vliegen

W.E. Johns, Het Spectrum, 1965

Als de strijd is gestreden

Karen Latchana Kenney, Schoolsupport, 2012

Waar ik woon, is het oorlog: verhalen over kinderen in oorlogsgebieden

Evelien Pullens, Kluitman Alkmaar B.V., 2010

Haal de oorlog uit het kind

Miriam Samson, Warchild, 2009

Maak je eigen archief

Lestips:

Wat is een archief?

? Een archief?

Iedere persoon houdt documenten en 'spulletjes' bij uit het verleden, om uiteenlopende redenen (emoties, herinnering, nut, erfenis, ...). Dit geheel aan erfgoed vormt als het ware een persoonlijk archief. Ook instellingen bewaren documenten en voorwerpen, die vaak ook over personen gaan. Door een beschrijving te geven van persoonlijke 'archiefstukken' naar keuze, leren leerlingen gericht te kijken naar dit soort objecten, leren ze informatie af te leiden uit dit soort bronnen en leren ze zich vragen te stellen over de historische context ervan.

Q Online materiaal

Het Vlaams Instituut voor Archivering (VIAA) ontwikkelt een platform waar scholen online archiefmateriaal van heel wat instanties zullen kunnen raadplegen, zoals de VRT en het KADOC. Over WO1 zal je thematisch gebundeld materiaal kunnen terugvinden. Het project wordt op dit moment met een aantal proefscholen vormgegeven. Vanaf het schooljaar 2015-2016 zal het materiaal voor alle scholen gratis raadpleegbaar zijn.

Meer info over het project op www.viaa.be

Q Diverse lesbrieven

Op www.erfgoedcelbrugge.be vind je een lesbrief over een papieren archief aan de hand van het thema weeskinderen.

Via www.volkskunde-vlaanderen.be kan je ook een lesbrief raadplegen over erfgoedschatten, en op www.erfgoedcelmeetjesland.be kan je een interactieve kennismakingsles met erfgoed downloaden.

📁 Stel samen met je klas een archief samen!

- **Vraag aan de leerlingen om een persoonlijk, favoriet document/voorwerp/verhaal/liedje, ... mee te brengen naar de klas**, waarvan ze vinden dat het belangrijk is dat het bewaard blijft.
- **Breng als leerkracht ook zelf een eigen 'archiefkoffertje' mee** en leidt het klasgesprek in door jouw objecten, hun herkomst te beschrijven.
- **Laat de leerlingen daarna de objecten/documenten/verhalen van hun klasgenootjes beschrijven** en zo op zoek gaan naar wat voor voorwerp/document/verhaal het is en waarvoor het werd gebruikt.
- Vraag daarna aan elke leerling om **het herkomstverhaal** van zijn stukje te vertellen en te motiveren waarom het bewaard moet worden.
- Nadat je met je leerlingen deze oefening gedaan hebt, kan je **een bezoek brengen aan een archief** (gemeente, heemkundige kring, ...). Hier kunnen de leerlingen kennismaken met bronnen bewaard over de periode '14-'18: welke soort documenten zijn door wie bewaard? Waarom passen ze in een archief? Wat maakt hen tot erfgoed?

Lees het in de krant

Lestips:

Kranten toen en nu

📁 Kranten toen en nu

Het is belangrijk dat leerlingen inzicht verwerven in de verschillen tussen hedendaagse en oude kranten en in de verschillen tussen artikels over dezelfde gebeurtenis. Vandaag verschijnen er vele kranten, maar ze schrijven niet allemaal over dezelfde gebeurtenissen of beschrijven dezelfde gebeurtenissen niet allemaal op dezelfde manier. Ook ten tijde van de Grote Oorlog was dit zo. **Het is belangrijk dat leerlingen gericht leren kijken naar dit soort bronnen, dat ze er informatie uit leren afleiden en leren vragen te stellen over de verschillen tussen berichtgevingen.**

📖 De oorlogskranten

Cegesoma lanceerde De Oorlogskranten 1914-1918. In deze wekelijkse uitgave wordt het verhaal van de Eerste Wereldoorlog verteld aan de hand van de (Nederlandstalige Belgische) kranten van honderd jaar geleden.

Meer info www.deoorlogskranten.be

Q Frontblaadjes

Het Vlaams Instituut voor Archivering maakt op dit moment werk van de digitalisering van frontblaadjes van tijdens de Grote Oorlog. Vanaf 2015 zal je een groot aantal frontblaadjes online kunnen raadplegen.

Meer info www.viaa.be

📁 Samen met de klas!

- **Laat de leerlingen artikels over eenzelfde feit uit de verschillende kranten van die dag doornemen.** Vraag hen om te bekijken waar de gelijknissen zitten tussen de artikels en wat er verschilt.
- Of vertrek van **een krantenkop** en vraag de leerlingen om hier **zelf een verhaal bij te verzinnen**. Wellicht komen bepaalde leerlingen tot een eerder sensationeel verhaal en omschrijven anderen een eerder neutrale gebeurtenis.
- Ga met de leerlingen in op het **verschil tussen een feit en een mening over een feit.**
- Laat de leerlingen **ook kranten uit, voorafgaand of kort na '14-'18 doornemen**. Wat valt er op in deze artikels? Heb je er geen zicht op waar je kranten uit WO1 vindt? Geen nood. Er bestaan diverse websites waar je krantenartikelen uit die periode digitaal kan raadplegen. www.vlaamsbrabant14-18.be www.historischekranten.be
- Kijk misschien ook eens naar eventuele **reclame in de kranten**. Wat werd/wordt aangeprezen? Wat zijn de verschillen?

Foto's als bron

Lestips:

Werken met foto's

Beeldmateriaal van vroeger analyseren

Het zoeken naar goed materiaal om je leerlingen met beelden van vroeger te confronteren, is een boeiende uitdaging. Bij deze lesactiviteit is het niet zozeer belangrijk dat leerlingen effectief kennis opdoen over het dagelijks leven tijdens WOI, maar is het wel de bedoeling om ze het gebruikte fotomateriaal te leren 'bekijken'. Het doel bestaat erin leerlingen bewust te maken van de meerwaarde en beperkingen van foto's als historische bron.

Ondanks hun aura van objectiviteit zorgen foto's er niet voor dat de werkelijkheid rechtstreeks toegankelijk gemaakt wordt, maar wel het beeld ervan. Een fotograaf kan immers op veel manieren het uiteindelijke beeld beïnvloeden: hij selecteert een onderwerp, gebruikt een bepaalde kadering, belichting, scherptediepte-instelling, ... Al deze elementen maken dat de fotograaf bijzonder veel invloed heeft op het beeld dat wordt gemaakt. Foto's zijn altijd ingebed in een welbepaalde context die de betekenis van die foto's beïnvloedt.

Zo hebben propagandafoto's – een categorie waartoe ook de meeste oorlogsfoto's van '14-'18 behoren – de bedoeling om hun publiek te overtuigen. Zulke foto's geven minder informatie over wat wordt afgebeeld, maar veel meer over de opvattingen en gebruiken van de maatschappij waarin ze worden gebruikt.

Maak je leerlingen ook duidelijk dat in de vroege 20ste eeuw het maken van foto's zeker geen dagelijkse zaak was. Vooral, maar niet alleen, uitzonderlijke zaken werden gefotografeerd. De meeste foto's uit deze periode zijn bovendien georkestreerd, in scène gezet.

Inspiratie in beeldbanken

Zowel op internet als in publicaties is een schat aan foto's met historische inslag terug te vinden. Op de volgende beeldbanken vind je zeker inspiratie:

www.erfgoedplus.be

www.westhoekverbeeldt.be

www.beeldbankwest-vlaanderen.be

Of raadpleeg het fotoboek 'De slagvelden van Wereldoorlog I' van P. Barton dat deel uitmaakt van de boekentrolley over WOI die je in Vlaams-Brabant gratis in je lokale bibliotheek kan ontlenuen. (zie p.52)

Kijkwijzer: beschrijven van foto's

- **Objectief beschrijven.** Wat zie je? Benoem zonder oordeel wat er te zien is.
- **Kennismaken.** Weet je wie het beeld gemaakt heeft? Wat is de naam van de fotograaf? Wat is diens verhouding tot het afgebeelde of de afgebeelde personen? Waar zou de foto gemaakt zijn? Wie zou naar de foto gekeken hebben of waar zou de foto voor gebruikt zijn?
- **Vergelijken van foto met de actualiteit.** Wanneer is dit beeld gemaakt? Waar is dit aan te zien? Kan je de foto situeren op een tijdslijn? Wat is het onderwerp van de foto (gebouwen, kleding, situaties, vervoer, materialen, omgeving, landschap, ...)? Is er veel veranderd met hoe het nu is? Waarom was dit vroeger anders?
- **Betekenis geven.** Welke sfeer straalt de foto uit? Is die vrolijk, verdrietig, boos, lief, ...? Waar gaat de foto over? Heeft de foto een boodschap, een functie? Met welke bedoeling zou de fotograaf de foto gemaakt hebben? Wil hij iets moois laten zien, schokken, de kijker zijn gevoelens laten uiten of ergens reclame/propaganda voor maken?
- **Bespreken.** Vraag de leerlingen om aan de hand van de kijkwijzer hun bevindingen te vertellen. De anderen leerlingen kunnen bijkomende vragen stellen.

- **Verwerken.** Als laatste verwerking kan je de leerlingen vragen om de resultaten van hun besprekingen in een creatieve vorm aan elkaar te presenteren. Ze kunnen hierbij gebruik maken van vaardigheden die ze in andere lessen hebben ontwikkeld: teksten schrijven, gebruik van ICT. Of laat hen een foto nabootsen mbt de kadering, poses en uitdrukkingen.

Conclusie van deze oefening is alleszins dat een foto meer is dan enkel een illustratie!

Propaganda

Wat is propaganda?

Tijdens Wereldoorlog I werd de media voor het eerst een wapen in de strijd. Het was de eerste propagandaoorlog. De verschillende regeringen legden de media aan banden en beperkten de persvrijheid. De vijand werd afgebeeld als barbaars en als oorlogsmisdadigers, de gewonden aan het front werden ver van de camera gehouden, ... Op deze manier probeerden ze een invloed uit te oefenen op de publieke opinie op de bevolking. De krant vormde het communicatiemiddel bij uitstek.

Mensen die propaganda voor iets maken, gebruiken daarvoor diverse technieken, onder andere:

- **Schelden:** de tegenstander wordt afgeschilderd als de verpersoonlijking van het kwaad, wordt aangewezen als zondebok die overal de schuld van krijgt.
- **Schone algemeenheden:** men doet een beroep op algemeen aanvaarde positieve waarden als geloof, liefde, eer, gezondheid, ouderschap en vaderlandslievendheid.
- **Transfer:** men gaat een instituut of instelling met een goede naam (bijvoorbeeld de Kerk of de Staat) aan een welbepaalde boodschap of programma verbinden, vaak aan de hand van symbolen, zoals het kruis of de nationale vlag.

- **De gewone man:** men zet de gewone man of vrouw in, die de herkenbaarheid van de situatie of het medevoelen moet verhogen.
- **Groepsgevoel:** men gaat inspelen op het feit dat mensen graag bij een groep behoren, katholiek of protestant zijn, boer of leraar, ... Vaak gebruikt men hiervoor symbolen die dat uitdrukken. Zo probeert men mensen aan te spreken op hun groepsgevoel, om gevoelens van haat of angst, vooroordelen of overtuigingen die binnen deze groepen al bestaan, te versterken.
- **Angst:** men doet een beroep op angstgevoelens, zodat actie ondernemen noodzakelijk lijkt.
- **Herhaling:** dit versterkt de boodschap. Vaak wordt er ook van uitgegaan dat als je iets maar vaak genoeg herhaalt, het vanzelf wel 'waar' wordt.

Propaganda vandaag

Ook nu speelt propaganda nog steeds een belangrijke rol, en niet enkel in het kader van oorlogsconflicten. De reclame die tijdens de verkiezingen wordt verspreid, is een mooi voorbeeld van propaganda, aangezien ze door politici verspreid worden om zo mensen te overtuigen van hun ideeën en hen aan te zetten tot actie (namelijk op de 'juiste partij/persoon' stemmen).

Lestips:

Propaganda in de klas!

Klasesprek over propaganda in de oorlog

Bekijk beeldmateriaal van propaganda die tijdens WOI gebruikt werd. Een overzicht van propagandamateriaal van WOI vind je op www.ww1propaganda.com. De volgende richtvragen kunnen je helpen bij een klasesprek:

- Wat of wie is er afgebeeld?
- Naar wat of wie verwijzen deze elementen?
- Welke symbolen of beelden worden gebruikt om sterke emoties bij mensen op te roepen?
- Welke emoties worden uitgebeeld?
- Wie heeft de afbeelding gemaakt? Wie is er dus aan het woord?
 - Zorg hierbij voor voldoende diversiteit: heb ook oog voor de propaganda van de 'vijand' en bekijk de verschillen en of gelijkenissen in boodschap. Stel de leerlingen de vraag of zij de boodschap van de 'vijand' kunnen begrijpen.
- Voor welke personen of voor welke groep(en) is de afbeelding bedoeld? Wie is het publiek?
 - Hierbij kan je een onderscheid maken tussen mannen en vrouwen, die op een andere manier en om andere redenen worden aangesproken: Waartoe worden vrouwen door middel van deze propaganda opgeroepen? Welke functies vervullen vrouwen in WOI?
- Welke boodschap wil men overbrengen? Op welke manieren kunnen mensen volgens deze posters bijdragen leveren aan de oorlogsinspanningen?
- Welke poster maakt op jou de meeste indruk en waarom?

Lesopdrachten over propaganda in de oorlog vind je op <http://histoforum.net/eerste/propaganda.htm>
Meer weblinks www.vlaamsbrabant14-18.be

© www.ww1propaganda.com

Maak een collage

Vraag de leerlingen om in groepjes een collage te maken van foto's, afbeeldingen, tekeningen, ... die door politieke partijen of andere instanties verspreid worden om zo mensen te overtuigen van hun ideeën. Voorzie nadien een klasesprek om de verschillende collages te bespreken. Je kan de leerlingen ook de opdracht geven om in groepjes zelf propaganda te maken voor een gekozen thema (bv. meer groen in de stad, werken aan vrede, ...)

Spotprenten en cartoons

Lestips:

Spotprenten over WO1

Analyse van spotprenten

Tijdens deze lesactiviteit leren de leerlingen spotprenten over WO1, bekijken en analyseren. De analyse van spotprenten is een goede oefening in het kritisch leren bekijken van beeldmateriaal. Bovendien maken de leerlingen op deze manier kennis met karikaturen, stereotypen, symbolen, en met ironie, humor en kritiek. Voordat men kan beginnen met het analyseren van spotprenten moet wel aan twee voorwaarden zijn voldaan. De eerste voorwaarde is dat de leerlingen reeds over wat historische kennis beschikken over WO1. De tweede voorwaarde is dat de leerlingen vertrouwd worden gemaakt met het type bron dat een spotprent is. Dit kan door de leerlingen voorafgaand aan de opdracht te laten kijken naar een actuele spotprent, die voor hen herkenbaar is, bijvoorbeeld uit de hedendaagse kranten.

Nog inspiratie

Voorbeelden van spotprenten m.b.t. WO1: www.historforum.net/prentendoos/wo1.htm. En via het web kan je ook gemakkelijk heel wat cartoons van Bruce Bairnsfather vinden.

Op www.geschiedenisplein.nl vind je dan weer een **lesbrief met voorbeelden van hoe je met de spotprenten van Hahn aan de slag kan in de klas**.

Aanrader is zeker ook het **boek van Paul Vandamme, 'Vriend over vijand'**. Dit boek maakt o.a. deel uit van de boekentrolleys die door de erfgoedcel Pajottenland Zennevallei ontwikkeld werden, maar door het provinciebestuur voor de hele provincie beschikbaar gesteld werden.

Meer info www.vlaamsbrabant14-18.be

Als muzische opdracht kan je de kinderen zelf een cartoon laten tekenen over de oorlog.

Stappenplan: analyseer een spotprent

1 PERSONEN EN VOORWERPEN HERKENNEN

1. Staat er een jaartal (misschien zelfs een datum) bij de cartoon? Cartoons zijn meestal getekend in de tijd waarover ze gaan. Een jaartal helpt je op weg om de afgebeelde personen en voorwerpen en ook het onderwerp van de prent te herkennen.

2. Welke personen (of dieren) zie je? Wat of wie stellen ze voor? Beschrijf eerst hun uiterlijk. Soms herken je mensen die echt hebben geleefd (zoals Hitler, Stalin of Kennedy), soms symbolen zoals een leeuw (als teken voor Nederland), een beer (voor Rusland) of een draak (voor China). Let op de datering en het onderschrift, maar ook op tekst in de prent, en op extra symbolen bij de personen zelf.

3. Welke voorwerpen zie je? Wat stellen ze voor? Soms zijn delen van een prent symbolisch bedoeld (donkere lucht = dreiging, treurwilg = droefheid, duif = vrede, schedel = dood). Let goed op het onderschrift, de tekst in de prent zelf en op de datering.

4. Wat doen de personen? Wie of wat is het slachtoffer? Vaak doen de personen elkaar wat aan. Dikwijls zeggen ze daarbij iets: in de prent zelf, in de titel of het onderschrift. Soms zijn titel en onderschrift neutraal, soms vooral kritisch, grappig of spottend.

2 HET ONDERWERP

Op welke gebeurtenis of situatie uit de geschiedenis heeft de cartoon betrekking? Noem de personen/de situatie en het onderwerp uit de geschiedenis waarover de prent gaat.

3 DE TEKENAAR, ZIJN MENING/BOODSCHAP

Het uitgangspunt van een sportprent is dat de tekenaar iets afbeeldt zoals hij erover denkt, de prent heeft een boodschap.

1. Zijn personen (of dieren) - heel overdreven - negatief of positief afgebeeld? Vaak wordt minstens één hoofdfiguur belachelijk gemaakt. Als die ongunstig is afgebeeld, zal de tekenaar weinig goeds over hem denken. Zijn alle figuren zo afgebeeld, dan wil de tekenaar vast de hele gebeurtenis ongunstig laten zien. In een spotprent wordt altijd wel iets bekritiseerd of belachelijk gemaakt.

2. Zijn voorwerpen -heel overdreven?- negatief of positief afgebeeld? Let op dezelfde punten als die bij de personen (hierboven), zoek naar wat de tekenaar ermee bedoelde.

3. Zijn onderschrift en/of titel neutraal of ironisch, grappig, kritisch, ...?

4. Is er ook extra informatie over de tekenaar/de uitgever van de prent? Weet je iets over het blad waarin de cartoon stond, of over de tekenaar ervan (herkomst/politieke voorkeur)? Bv.: een Engelse prent uit 1942 over Hitler zal hem ongunstig afbeelden, een Duitse juist gunstig.

4 DE CARTOON ALS BRON

Past de boodschap van de cartoon bij wat jijzelf over dit onderwerp uit de geschiedenis weet? Is de spotprent informatief, eenzijdig of zelfs propagandistisch?

Hoofstuk IV

Extra muros in Vlaams-Brabant

Je kan in je klas of school heel wat activiteiten doen rond het herdenken van de Grote Oorlog, maar het loont absoluut de moeite om af en toe de deur van de klas achter je dicht te trekken en een herdenkingsmonument, belevingscentrum, tentoonstelling of museum te bezoeken.

In Vlaams-Brabant kan je op heel wat boeiende locaties terecht. Hierbij alvast een beperkte greep uit de mogelijkheden. Vraag zeker ook bij jouw gemeente- of stadsbestuur na welke activiteiten in jouw regio georganiseerd worden.

Meer info: www.vlaamsbrabant14-18.be

Het belevingscentrum Grote Oorlog in Tildonk.

Ga met je klas langs in het Ursulinenklooster in Tildonk want daar vind je het **provinciaal belevingscentrum over de Eerste Wereldoorlog**. Dit belevingscentrum biedt een combinatie van een chronologische en een thematische indeling. Het benadert niet enkel de militaire geschiedenis van de Gete- en de Dijlelinie, maar ook de dagelijkse geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog in heel Vlaams-Brabant.

Meer info www.vlaamsbrabant14-18.be

Fietsroutes

In Vlaams-Brabant vind je drie fietslussen op het knooppuntennetwerk langs plaatsen die herinneren aan de Eerste Wereldoorlog.

Meer info: www.vlaamsbrabant14-18.be

De Brabantse Kouters

De tentoonstelling 'Toen leven overleven was' van Toerisme Brabantse Kouters vzw herdenkt 100 jaar WOI met een rondreizende tentoonstelling en neemt de oorlog en wat die teweegbracht in **Vilvoorde, Grimbergen, Zemst, Machelen, Kapelle-Op-Den-Bos, Meise, Merchtem, Londerzeel, Affligem, Opwijk en Asse, onder de loep**.

De tentoonstelling zal vanaf augustus 2014 door de elf gemeenten reizen. De nadruk ligt op verhalen uit de eigen streek en schetst zowel de organisatie als de beleving van het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Vooraf de verhalen en de overlevingsstrijd van de mensen uit deze streek staan centraal. In de tentoonstelling worden fietsen gebruikt waarbij je in de bagage heel wat informatie ontdekt. Naast de rondreizende tentoonstelling betreft Toerisme Brabantse Kouters vzw kinderen van het 4de, 5de en 6de leerjaar bij het project. Aan de hand van een lesmap en een fiets op kindermaat, brengen zij het oorlogsverhaal dicht bij hun leefwereld. Per gemeente circuleert één eigen fiets in

de verschillende basisscholen. Men vraagt in het project ook aan de leerlingen van het 6de leerjaar om met kijkdozen hun beeld op de Eerste Wereldoorlog te laten zien.

Meer info www.toenlevenoverlevenwas.be

De Martelaarsteden: Leuven en Aarschot

Op 4 augustus 1914 staken Duitse troepen de Belgische grens over. Wat volgde, was een gruweltocht vol plunderingen, vele burger-slachtoffers en vernietigingen van eeuwenoud erfgoed. Vooral Aarschot, Leuven en Dendermonde moesten het ontgelden. Ze werden dan ook terecht 'Martelaarsteden' genoemd. Dit jaar organiseren de steden tal van activiteiten die herinneren aan wat 100 jaar geleden gebeurd is.

Het volledige aanbod www.martelaarsteden.be

Bibliotheektoeren Leuven.

Leuven heeft er een toeristische attractie bij. De **Bibliotheektoeren van de Universiteitsbibliotheek** op het Mgr. Ladeuzeplein is sinds 7 januari permanent toegankelijk voor publiek.

Per verdieping krijg je een stukje geschiedenis mee: over de brand van Leuven in 1914, over de periode 1914-1928, de wederopbouw 1921-1928, de brand van de bibliotheek in 1940 en over de vredesbeiaard in 1928. Na de vijfde verdieping bereik je het balkon van de toren en krijg je bovendien een uniek panorama over de stad!

Meer info www.bibliotheektoeren.be

Rondleiding LEUVEN BRANDT

Tijdens deze wandeling kom je alles te weten over de brand in Leuven en wat er in de dagen en weken daarop gebeurde in de stad. Hoe was het om te leven in een stad die volledig in puin lag en zwartgeblakerd was? De rondleiding werd uitgewerkt in samenwerking met de Koninklijke Leuvense Gidsenbond. Zij baseren zich in hun verhaal op ooggetuigenverslagen en krantenartikels uit die tijd.

Praktische info Toerisme Leuven, tel. +32 16 27 22 76 - visit@leuven.be
Reservering verplicht ten laatste 3 weken op voorhand

Ravage in M

Naar aanleiding van de tentoonstelling Ravage maakte museum M een lesmap met opdrachten in voorbereiding van je museumbezoek.

Meer info www.ravage1914.be

Het Stedelijk Museum van Aarschot

Ook in het Stedelijk Museum van Aarschot en op diverse andere locaties in de stad gaan heel wat activiteiten door. Neem zeker een kijkje op www.aarschot.be/herdenking-100-jaar-wo-i.

Pajottenland en Zennevallei

Op www.pajotzenne14-18.be vind je terug aan welke activiteiten je zoal kan deelnemen in het Pajottenland en de Zennevallei.

Je vindt er meer info over **de mobiele expo** waarbij de focus ligt op lokale verhalen en het dagelijks leven tijdens de Grote Oorlog in de 16 gemeenten van de regio. Deze expo is eenvoudig te transporteren, op te bergen en op te stellen -bijvoorbeeld in het cultureel centrum, het gemeentehuis, de bibliotheek- zodat de tentoonstelling gemakkelijk doorheen de regio kan reizen. Het is een interactieve opstelling, waar zowel beeld, als woord en klank worden gecombineerd en waar bezoekers kunnen luisteren, voelen en snuisteren. Op die manier reist het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog de regio rond.

Ook over het **Kunstproject 'Memoriaal van een wereldoorlog'** dat van 4 oktober 2014 tot eind 2018 in Liedekerke loopt, vind je er meer info. Een uniek project dat op visueel en artistieke wijze de historiek van WO1 schetst. Leerlingen kunnen zelf ontdekken welke taferelen, protagonisten, beelden, etc. typisch zijn voor (de aanzet) van WO1.

INFO

Provincie Vlaams-Brabant
dienst cultuur
www.vlaamsbrabant.be/cultuur
cultuur@vlaamsbrabant.be

Beleidsverantwoordelijke:
Tom Dehaene, gedeputeerde voor cultuur

PROVINCIE VLAAMS BRABANT